

Katedra: Filozofie
Studijní program: Filozofie
Studijní obor: Filozofie humanitních věd

Fenomén Stalin: politicko-sociální rozbor
Phoenix Stalin: Political-social Analysis

Bakalářská práce: 11-FP-KFL-095

Autor:
Šárka Hušková

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Konzultant: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
64	0	0	0	7	0

V Liberci dne: 28.04.2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra filosofie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

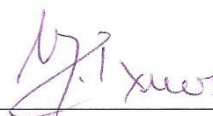
pro (kandidát): Šárka HUŠKOVÁ
adresa: Rohoznice 15, 533 41 Lázně Bohdaneč
studijní obor (kombinace): Filosofie humanitních věd
Název BP: **Fenomén Stalin: politicko-sociální rozbor**
Název BP v angličtině: **Phoenix Stalin: Political-social Analysis**
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin BRABEC, Ph.D.
Konzultant:
Termín odevzdání: 30.04. 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 24.04.2009



děkan



vedoucí katedry

Převzal (kandidát): ŠÁRKA HUŠKOVÁ

Datum: 13. 5. 2009

Podpis: Šárka Hušková

Název BP: FENOMÉN STALIN - POLITICKO-SPOLEČENSKÝ ROZBOR

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin BRABEC, Ph.D.

Cíl: Vyhledat zdroje informací o životě J.V Stalina. Na základě těchto informací provést komparaci různých interpretací jednotlivých etap vývoje jeho života. Najít rozdílnosti, či shody získané z informací, a to z hlediska pohledu autorů píšících o něm a pokusit se je konfrontovat s vlastním názorem.

Požadavky: Pravidelné konzultace k bakalářské práci.

Metody: Práce s odbornou literaturou, interpretace, analýza, komparace.

Literatura: BULLOCK, Alan. Hitler a Stalin : paralelní životopisy, Plzeň : Mustang, 1995, 1029 s., ISBN 80-85831-51-1
KERR, Walter. "Obyčejný" Stalin, Praha : BVD, 2006, 210 s., ISBN 80-903754-1-3
MEDVEDĚVOVI, Žores a Roy. Neznámý Stalin, Praha : Academia, 2003, 339 s., ISBN 80-200-1084-X
MONTEFIORE, Simon Sebag. Mladý Stalin, Praha : Beta-Dobrovský, 2009, 455 s., ISBN 978-80-7306-374-0
TUCKER, Robert C.. Stalin na vrcholu moci : revoluce shora 1928-41, Praha : BB art, 2000, 751 s., ISBN 80-7257-148-6

Čestné prohlášení

Název práce: Fenomén Stalin: politicko-sociální rozbor
Jméno a příjmení autora: Šárka Hušková
Osobní číslo: P07000740

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 28.04.2011

Poděkování

Děkuji především mé rodině za její morální podporu a poskytnutí zázemí v období mého studia. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D. za cenné připomínky a rady během vedení mé bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce rozebírá Josefa Vissarionoviče Stalina jako fenomén světových dějin. Cílem práce je snaha podat sociálně-politický rozbor Stalina na základě komparace již napsaných zdrojů. A to konkrétně na základě životopisů od autorů Edvarda Radzinského, Alana Bullocka, Waltera Kerra, Václava Vebera, Lilly Marcouové a Roberta C. Tuckera. Vzhledem k různé interpretaci jednotlivých životních etap provádím v bakalářské práci komparaci jednotlivých autorů a upozorňuji v závěru na rozdílnosti, či shody mezi jednotlivými autory.

Bakalářská práce je rozdělena na tři hlavní části a to na úvod, který pojednává o důvodu volby tématu mé bakalářské práce a uvádí čtenáře do jejího obsahu. Dále pak na hlavní část - chronologicky řazené kapitoly o vývoji života Josefa Vissarionoviče Stalina z pohledu autorů píšících o něm. Vzniká tak zevrubný životopis J. V. Stalina. Poslední částí je závěr, kde konfrontuji názory a závěry jednotlivých autorů s mým osobním pohledem na J. V. Stalina.

Klíčová slova: J. V. Stalin, komparace, životopis, konfrontace, interpretace, socialismus, moc

Annotation

This Bachelor Thesis looks at Vissarionovič Joseph Stalin as a phenomenon in world history. The aim of the work is to bring socio-political analysis based on comparison of already existing written sources. To be more specific, on the basis of CVs from the author Edvard Radzinsky, Alan Bullock, Walter Kerr, Václav Veber, Marcou Lilly and Robert C. Tucker. Due to different interpretation of the life stages a comparison of the individual authors is carried out and the differentiations or agreements between the authors is pointed.

The Bachelor Thesis is divided into three main parts. The first part mentions the reason for the choice of diploma's subject and introduces the reader into its content. Furthermore, the main part - chronologically arranged chapters about the life development of Vissarionovič Joseph Stalin from the perspective of authors. The result of this part leads to a comprehensive biography of J.V. Stalin. Last but not least a confrontation of my own results and the authors' opinions is made in the last part.

Keywords: J. V. Stalin, comparison, CV, confrontation, socialism, power

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Dětství a mládí.....	10
2.1 Datum narození.....	10
2.2 Dětství	10
2.3 Církevní škola v Gori.....	12
2.4 Seminář v Tbilisi.....	14
3. Revolucionář Koba.....	16
4. Stalinův politický vzestup.....	25
4.1 Revoluční rok 1917.....	25
4.2 Lidový komisař.....	28
4.3 Občanská válka.....	29
4.4 Generální tajemník.....	32
4.5 Boj o nástupnictví po Leninovi.....	35
5. Země ve velkém přelomu.....	38
5.1 Velký přelom.....	38
5.2 Velká čistka.....	40
6. Velká vlastenecká válka.....	45
6.1 V předvečer války.....	45
6.2 Vrchní velitel.....	47
6.3 Druhá fronta	49
7. Po válce.....	52
8. Závěr.....	57
9. Literatura.....	64

Seznam použitých zkratk

ČEKA: Vserossijskaja čezvyčajnaja komissija po borbe s kontrrevolucijej i sabotažem, Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží

GPU: Státní politická správa. V roce 1924 nahradila Čeku.

KOMINFORMA : Moskvou řízená mezinárodní organizace komunistických stran.

KOMITERNA: Mezinárodní komunistická organizace založená v Moskvě roku 1919.

KOMSOMOL: Komunistický svaz mládeže, zkratka názvu komunističeskij sojuz moloděži, zdroj mladých členů komunistické strany.

KSSS: Komunistická strana Sovětského svazu, nástupce bolševické strany.

NKVD: Název orgánu sovětského systému státní policie

POLITBYRO: Zkratka pro nejvyšší stranický mocenský orgán.

RABRKIN: Rada dělnickosocialistické inspekce

RSFSR: Ruská sovětská federativní socialistická republika.

SSSR: Zkratka státního útvaru, který vznikl roku 1922. Svaz sovětských socialistických republik.

ÚV: Ústřední výbor – nejvyšší orgán strany.

ŽAV: Židovský antifašistický výbor

1. Úvod

Je málo jmen, které by znala většina lidí, ale jsou i taková, jenž jsou nejen známá, ale zároveň i vyvolávají mnoho rozporuplných emocí v jednotlivých lidech naší planety. Dozajista se najdou i tací lidé, kteří takováto jména nikdy neslyšeli, avšak budou to jedinci tvořící malou minoritu, povětšinou lidé bez přístupu ke vzdělání. Jména typu Alexandr Veliký, Čingischán, Napoleon, Adolf Hitler, Mao Ce-tung, Lenin, Stalin, jsou notoricky známá a o jejich nositelích bylo napsáno již mnoho. Z tohoto důvodu se také může jevit, že zpracovávat další text popisující známé osoby je již zbytečné, fádňí a beze smyslu. Na druhou stranu je také pravdou, že mnoho napsaného textu ještě vždy nemusí mít tu pravou vypovídající hodnotu. Kvantita vždy neznamena kvalitu. Vždyť právě o Stalinovi bylo do současné doby napsáno více jak 100 knih popisujících jeho život a i mezi nimi se v jejich obsahu a pojetí najdou markantní rozdíly. Proč? Důvodů je mnoho, časový odstup od daného tématu a tím pádem určité zkreslení historie, nedostatek kvalitních zdrojů informací o životě, vlastní empatie autora a příklon k myšlenkám, nedbalost při zpracování, nenávisť k dané osobě, či vůbec místo vzniku knihy, způsob vlády a politická situace v zemi kde kniha vyšla. Jak je vidět, je mnoho důvodů a tím pádem i mnoho rozdílů v jednotlivých dílech.

Éra komunizmu trvala v naší republice bezmála čtyřicet let a její vliv se u nás bude, bohužel, projevovat i v letech budoucích. Právě v tomto období bylo jméno Stalina velmi často vyslovováno a spojováno s úspěchem, mírem a pořádkem. O kom jsme v té době mluvili jako o vzoru, jsme se dozvíдали postupně a o to s horším dopadem. Člověk, který za období svého vládnutí nechal vyvraždit 25-40 milionů svých lidí (přesné číslo se bohužel již nikdy nedozvíme) se velkou měrou zasadil o nastolení socialistické vlády i v tehdejší Československé republice a tím zpečetil osud lidí žijících na našem území. Z tohoto důvodu jsem pro svoji práci zvolila právě Josefa Vissarionoviče Stalina.

V mé bakalářské práci jsem vybrala za cíl rozebrat Josefa Vissarionoviče Stalina, původním jménem Džugašviliho, jako fenomén světových dějin. Ve své práci postupuji tak, že vyhledávám z šesti písemných zdrojů informace o Stalinovi a pokouším se provést vzájemnou komparaci a interpretaci jednotlivých autorů. Autoři, s jejichž písemnými podklady pracuji, jsou Edvard Radzinskij, Alan Bullock, Walter Kerr, Václav Veber, Lilly Marcou a Robert C. Tucker.

V bakalářské práci dělím Stalinův život chronologicky do jednotlivých kapitol. Náplň kapitol volím dle důležitých událostí odehrávajících se v daném časovém úseku. Obsah kapitol konfrontuji mezi autory a vyhledávám rozdílnosti či shody v jejich pohledu na Stalina. Na závěr bakalářské práce provádím vlastní konfrontaci s autory.

2. Dětství a mládí

Již od útlého dětství, dá se říci, že již od prenatálního období dítěte, má na formování jeho osobnosti nesporně velký vliv interakce s okolím. Je nadmíru jasné, že na utváření negativních stránek osobnosti J. V. Stalina se velmi výraznou měrou podílelo právě období dětství a jeho dospívání, o němž kapitola pojednává.

2.1 Datum narození

Josif Vissarionovič Stalin, vlastním jménem J. V. Džugašvili se narodil dle většiny autorů a encyklopedií 21. prosince 1879 v gruzínském městečku Gori poblíž hlavního města Tbilisi (Tiflis). Avšak již zde, u data jeho narození, vzniká záhada, neboť dle fotokopie výpisu z matriky chrámu Nanebevzetí Panny Marie v Gori, se narodil 6. prosince 1878. A nejen tato fotokopie, ve stranickém archivu je také zápis, že malý Džugašvili absolvoval nižší církevní školu v Gori, a opět je uvedeno datum narození 6. prosince 1878. Narodil se tedy o rok a 15 dní dříve.

Nové datum narození se objevuje hned po jeho vzestupu, poté, co byl jmenován roku 1922 Leninem za generálního tajemníka. Na konci tohoto roku za něj jeho tajemník Tovstucha vyplňuje nový dotazník, kde uvádí datum narození 21. prosince 1879. Od té doby za Stalina všechny dotazníky vyplňují tajemníci, kteří uvádějí vždy toto datum. Falešné datum narození se tedy stává oficiálním. **(E. RADZINSKIJ)** Avšak důvody, proč se pro tuto změnu data Stalin rozhodl, jsou těžko vysvětlitelné. Mohla k tomu vést jeho pohodlnost (jeho tajemník se mohl dopustit omylu, který se tradoval dál), ale spíše to byla snaha co nejvíce ztížit přesnou představu o jeho životě, neboť Stalin sám se informacím o svém dětství vyhýbal. **(V. VEBER)**

2.2 Dětství

Jak už bylo řečeno, Stalin, zvaný rodiči, spolužáky a příbuznými Soso (= gruzínsky Josif), se narodil v gruzínském městě Gori. Narodil se chudým manželům

Vissarionovi Ivanoviči Džugašvilimu (zvanému Beso) a Jekatěrině Gavrilovně Džugašvilové (zvané Keke). **(L.MARCOU)** Sosovo dětství bylo velmi tvrdé. Jeho otec byl nevzdělaný a chudý venkovský příštípkař, navíc alkoholik a hospodský rváč. **(W. KERR)** On i jeho matka od něj byli často bití. Co však nenalézal u otce, to mu vynahrazovala matka. V prvních letech manželství Jekatěrina porodila dva Sosovy bratry, ale obě děti krátce po narození zemřely. Až třetí dítě zůstalo na živu a proto se je z vděčnosti rozhodla zasvětit Bohu - malý Soso se měl stát knězem. **(E.RADZINSKIJ)**

Doufala, že bude jednou velkým patriarchou. Obětovala by cokoli, jen aby se Josif dostal z kruhu chudých a z bídy do společnosti pánů a nemusel se živit manuální prací. **(V. VEBER)** Nebylo to pro ní však jednoduché, na živobytí si vydělávala jako pradlena, švadlena a vařila v domech lépe situovaných lidí. Malý Soso, který žil pod hrozbou otcova bití a ještě sledoval jak matka musela po nocích pracovat na šicím stroji, zatímco on své malé výplaty propíjel, ho začal nenávidět a vyhýbat se mu. **(R. C. TUCKER)** Ze vztahu s otcem si vybudoval tvrdost a nenávisť vůči autoritám, která se mu stala mocným dědictvím. **(A. BULLOCK)**

Po několika nevydařených letech manželství odešel Beso pracovat do Tbilisi a tak se Jekatěrina stala hlavou rodiny. Vychovávala Sosa sama a její přítelkyně Hana Mošiašvilová popsala, že ho surově bila když byl neposlušný. Bití mu tedy navždy zůstalo v podvědomí jako výchovný prostředek a heslo „bít politického odpůrce“ se později stalo jeho velmi oblíbeným slovním obratem. **(E. RADZINSKIJ)**

Když otec odešel pracovat v roce 1883 do Tbilisi, nebylo malému Sosovi ještě ani 5 let. R. C. Tucker uvádí, že to bylo až v roce 1885. Své styky s rodinou však nepřerušil a občas jezdil domů. To bylo spíš Keke na obtíž, neboť se snažila vychovávat syna proti jeho vůli. **(L. MARCOU)** Jekatěrina se totiž i se synem po jeho odchodu nastěhovala do domu pravoslavného kněze Charkvianniho, kde pracovala jako hospodyně a služebná. S jeho pomocí se jí podařilo zapsat syna do pravoslavné církevní školy v Gori. **(A. BULLOCK)** Do této školy jej přijali v roce 1888. Měl to být první krok na cestě stát se knězem. To se však Vissarionovi nelíbilo, nesnášel nezávislost a úsilí Keke, udělat cokoli, aby jejich syn dosáhl většího postavení v životě než měl on. Řekl, že on je švec a jeho syn bude tedy také, a odvezl Sosa do továrny v Tbilisi, kde pár dní pracoval jako pomocník dělníků (což

byla jeho jediná proletářská epizoda v životě). Jekatěrina však byla o budoucnosti syna rozhodnutá, proto si pro něj do Tbilisi přijela a vrátila ho zpět do školy. **(R. C. TUCKER)**

Po tomto jejím vítězství, se ponížený Beso do Gori už nevrátil. Avšak před ukončením veškerých styků s rodinou stihl otec vstřípit malému Sosovi ještě jeden krutý rys a to nenávisť k židům. Židé byli v Gruzii, a nejen zde, vždy skvělými obchodníky, lichváři, krejčími a také ševci. Šili kvalitní gruzínské holínky, což se opilci Besovi, který jako švec za moc nestál samozřejmě nelíbilo. Svou nenávisť k židům bohužel, i přes špatné vztahy, stihl v synovi vypěstovat. **(W. KERR/R)** Také to, že jeho matka pro ně musela poníženě pracovat, aby měla na živobytí a na synova studia, podpořilo jeho nenávisť k nim. Hlavně k bohatým židovským obchodníkům. **(E. RADZINSKIJ)**

2.3 Církevní škola v Gori

Když ve svých osmi letech vstoupil Soso do školy, byl velmi energické a živé dítě, které rádo vyhledávalo společnost druhých. Rád mluvil, žertoval a byl středem pozornosti. Od začátku byl dobrý v počtech, brzy vinikal i v matematice, také se pokoušel zakreslovat zeměpisné mapy. Měl zázračnou paměť, kterou udivoval učitele a okolí. **(L. MARCOU)** „Rozhodný, vytrvalý, energický“, tak na něj vzpomínal jeden z jeho spolužáků. Další zase vzpomínal na to, že byl do hodin dokonale připraven. Očekával, že ho vyvolají, tak se vždy připravil a plnil úkoly do písmene přesně. Při hodinách se snažil, aby mu neuteklo jediné slovo či myšlenka. Byl nejlepším žákem ve třídě a dokonce jedním z nejlepších žáků na škole. Jeho pedantické vystupování ve škole mělo prý původ v napětí, které se vyskytovalo mezi syny z bohatých a chudých rodin. **(R. C. TUCKER)**

Sociální původ nebyl však jeho jediným komplexem. Dalším bylo to, že oproti svým vrstevníkům byl fyzicky slabší, malé postavy a tvář měl zjizvenou od neštovic, které prodělal v šesti letech. Navíc se narodil se dvěma srostlými prsty na levé noze, za což si ho děti dobírali. Byl výborný plavec, ale do Kury s dětmi díky studu nechodil. Byl chorobně hrdý, jak lidé, kteří byli ponižováni často bývají. **(E. RADZINSKIJ)**

Všechny tyto komplexy, kterými trpěl, formovaly jeho osobnost a vztah k okolnímu světu. Jak svědčí někteří pamětníci, pocit méněcennosti si léčil až

přemrštěným sebevědomím. Vždy a všude chtěl být první, chtěl rozhodovat, rozkazovat, vést. **(V. VEBER)**

V záznamech školy v Gori je uvedeno, že Soso od začátku vykazoval známky silného sebevědomí, přesvědčení o vlastní pravdě a nutkové potřeby vyniknout. Avšak toto zvýšené sebevědomí a potřeba vyniknout nebyla pouze výsledkem léčby méněcennosti. Jeho osobnost byla formována hlavně vztahem k matce, ke které cítil velkou oddanost. Ta do vytouženého syna vložila veškeré naděje a učinila z něj nástroj k naplnění vlastní touhy po úspěchu, na který sama nemohla už pomýšlet. On se poté ztotožnil s jejím přesvědčením, že má schopnost dosáhnout velkých věcí. Toto předsvědčení bylo navíc posíleno skutečným nadáním, které prokázal, když nastoupil do školy. Soso na sebe začal pohlížet jako na osobu, pro níž by mělo být přirozené, že vynikne v každé činnosti, pro kterou se rozhodne. Za obdivu své matky pak vyrůstal tak, že obdiv bral jako něco, co mu náleží a očekával, že z něj bude idol, kterého je hoden.

Talentovaný, sebevědomý a tvrdě pracující syn ševce vždy v čele třídy postupoval z ročníku do ročníku a bylo zřejmé, že je na cestě k úspěchu. Stojí však ještě za zmínku, že ačkoli byl výborný a snaživý student, měl velký problém s úctou k představitelům školy. Místo aby zdvořile poslouchal nadřízené, jak to vyžadoval vzdělávací systém, projevoval nezávislého ducha. Nebylo snadné přimět ho k nápravě, vždy byl přesvědčen, že má pravdu. **(R. C. TUCKER/R)**

Po ukončení školy v Gori v roce 1894 úspěšně složil přijímací zkoušky do teologického semináře v Tbilisi. Ještě je třeba zmínit se, proč navštěvoval Soso čtyřletou školu šest let.

V roce 1801 totiž vydal car Alexander I. výnos o připojení východní Gruzie k Rusku, a již v roce 1811 byla jeho součástí celá Gruzie. Místní obyvatelstvo na to hned, co začal proces rusifikace, reagovalo nekonečnou řadou povstání. Teprve v roce 1860 se ruské armádě podařilo oblast pacifikovat. Když v roce 1888 malý Josif nastoupil do školy, vyučovacím jazykem byla stále ještě gruzínština. Až o dva roky později se stala národním a vyučovacím jazykem ruština, a gruzínština se začala vyučovat pouze jako cizí jazyk. Pro většinu žáků to byla bolestná změna. Nebyli schopni hned hovořit rusky a kdo se vzpíral, byl tvrdě potrestán. **(L. MARCOU)**

Na druhou stranu ho tato změna přivedla k vášnivému zájmu o gruzínskou literaturu. Mezi jeho nejoblíbenější knihy patřili romantické povídky Alexandra

Kazbegiho o hrdinném odporu kavkazských horských klanů proti ruským dobyvatelům Gruzie. Jedna z nich, založená na skutečné historické události z roku 1840, nesoucí jméno Otcovrah (už ten název pro něj musel být poutavý) na něj udělala hluboký a trvalý dojem. Vypráví příběh Koby (což znamená Nepokořený), kavkazského Robina Hooda, který se postaví kozákům, brání práva rolníků a mstí své přátele, chycené zrádci z vesnice. Tolik si přál být Kobou, že si tak do doby než začal používat pseudonym Stalin nechal přezdívat. **(A. BULLOCK)**

2.4 Seminář v Tbilisi

V roce 1894 tedy čtrnáctiletý Soso začal navštěvovat Teologický seminář pravoslavné ruské církve v Tbilisi, jenž byl nejvýznamější gruzínskou vyšší školou. **(L. MARCOU)** Carské úřady totiž odmítaly otevřít na Kavkazu univerzitu z obavy, aby se nestala centrem národnostní a radikální propagace. Seminář proto sloužil jako náhrada, a byl pochopitelně navštěvován velkým množstvím chlapců, kteří neměli nejmenší zájem stát se duchovními. A díky represivní atmosféře, která na škole vládla, se jimi často ani nestali. **(A. BULLOCK)**

Studenti žili v budově školy za žalostných podmínek, téměř oddělení od okolního světa. Strava byla nedostatečná a na pokojích se jich tísnilo dvacet až třicet, za nepřetržitého dohledu. **(L. MARCOU)** Navíc zde vedli velmi organizovaný život. Vstávání v sedm hodin, modlitby, snídaně, vyučování do dvou, ve tři hodiny oběd, v pět zavelení k nástupu, zase modlitby, v osm večere, studium a v deset spát. **(R. C. TUCKER)** Monotónní program ve Stalinovy vyvolal alergii na časově vymezený řád, která mu zůstala po celý život. **(L. MARCOU)**

Soso i v tomto semináři patřil zpočátku k předním studentům, zvláště vynikal v ruské skladbě a liturgii.¹ Brzy se ale dostal do rozporu se školním řádem díky své vášni k četbě. **(V. VEBER)** Josif neměl rád náboženské knihy a tak si chodil půjčovat zakázané knihy do městské knihovny, a pašoval je do semináře. Četl vše od gruzínské literatury, ruské klasiky (ta byla také zakázaná) až po A. Comteho, Ch. R. Darwina, K. Marxe a dalších. **(A. BULLOCK)** Za to byl také podle pravidel a pilné donašečské práci mnichů trestán karcerem. Ani to ho však neodradilo, spíše naopak. **(L. MARCOU)** Jen ti, co ho znali z Gori si nemohli nevšimnout, že se povahově

¹ Právě studium církevních škol, jejich způsob výuky, tj. memorování, dogmatismus, monotónní a zjednodušený výklad textů, časté opakování věcí, omezování diskusí, apod. provázal Stalinovu práci navždy. **(V. VEBER)**

změnil. Býval zamyšlený, uzavřený a stále ležel v nových knihách. V té době, po četbě Darwinova spisu, byl už přesvědčený, že Bůh není, a že je ve škole obelhávající. Díky tomu se z něj stal tajněstkař, který si zvykl žít v přetvářce. Své pocity pak vkládal do nacionálních veršů, které mu byly otištěny v časopise Iveria. **(E. RADZINSKIJ)**

Postupně ho však přestávaly zajímat ideály kavkazského nacionalismu, a po četbě K. Marxe, jehož učením o nevyhnutelnosti třídního boje a svržení nespravedlivého společenského řádu byl uchvácen, začal projevovat zájmy o socialismus. Dokonce založil s několika dalšími studenty kroužek mladých socialistů, a od roku 1898 začal tajně docházet na dělnické schůze. **(A. BULLOCK)**

Setkal se tam s řadou ruských revolucionářů, kterým byl zakázán pobyt v hlavním městě, a kteří si vybrali za místo pobytu Tbilisi. Od nich dostal slavný Katechismus revolucionáře, který sepsal S. Něčajev, podle idejí M. Bakunina (otce ruského anarchismu 1848-49). Stejně jako četba Marxe, i toto dílo ho fascinovalo a ovlivnilo. Zvláště se mu líbila slova:

„Revolucionář musí být nelítostný, nesmí čekat slitování ani pro sebe a musí být odhodlán zemřít. V zájmu zničení systému musí pronikat do všech společenských formací, včetně policie a podsvětí.“ **(W. KERR)**

V tomtéž roce dostal Stalin příležitost stát se lektorem dělnických kroužků, na kterých vysvětloval ideje marxismu. A v srpnu 1898 se také stal členem sociálně demokratické skupiny Messame Dasi, tzv. Třetí skupiny, která vznikla roku 1893. **²(V. VEBER)**

Stalin se ke vstupu inspiroval především příkladem Lada Kecchoveliho, který po vyloučení ze semináře vedl profesionální život revolucionáře. Na Stalina, který k němu docházel, udělalo velký dojem, že po ukončení školy odešel pracovat do tiskárny, aby se naučil práci tiskaře, a později založil první ilegální marxistickou tiskárnu v Zakavkazsku. Tiskly se tu časopisy Iskra a Brdzola (Jiskra a Boj). **(A. BULLOCK)**

Během tohoto pátého a zároveň jeho posledního ročníku zcela ztratil zájem o

2 Po pacifikaci Gruzie Ruskem, se v 70. letech zrodilo sociální a kulturní hnutí na obnovu gruzínského národního vědomí. Vznikla první skupina intelektuálů, kteří spojovali téma národního útisku s liberálním sociálním protestem. Současně vznikla i druhá skupina „Meore Dasi“, která si kladla stejné cíle, ale byla radikálnější. Později v letech 1892-93 vznikla ještě třetí skupina „Messame Dasi“ v jejímž čele byl Noi Jordania, ovlivněná marxismem. Z této skupiny se zrodila gruzínská sociální demokracie. Později Jordania a umírněná Messame Dasi přešli na pozice ruských menševiků, zatímco menšina se ztotožnila s bolševiky. **(L. MARCOU)**

studium, bylo pro něj ztrátou času. V roce 1899 byl nakonec ze semináře vyloučen za propagaci marxismu. Toto je ovšem další z jeho upravených skutečností, kterou on sám prozířetelně rozšířil. V záznamech školního archivu je uvedeno, že byl vyloučen ze semináře pro neúčast u zkoušek. **(E. RADZINSKIJ)**

Již u první události, a to u narození J.V Stalina shledáváme rozdíly mezi autory píšícími o něm. Bullock a Tucker uvádějí jako datum narození 21. prosinec roku 1879, kdežto ostatní autoři Marcouová, Radzinskij, Veber a Kerr s nimi nesouhlasí a tvrdí, že datum narození bylo 6. prosince 1878. Datum, dle informací z jejich knih, mělo být pozměněno až po roce 1922, kdy byl jmenován generálním tajemníkem. Stalinovo mládí všichni autoři popisují shodně jen s drobnými niancemi, jako např. datum odchodu otce od rodiny - Tucker uvádí rok 1885 a Marcou s Radzinskim rok 1883. Další rozdíly se mezi autory neobjevují.

3. Revolucionář Koba

Vzhledem k tomu, že Stalin inklinoval k marxově učení a jeho cílem byla vlastní seberealizace, bylo jen otázkou času, kdy vstoupí do organizací prahnoucích po rychlé změně politického režimu v tehdejší Rusku. Jeho angažovanost a ilegální činnost sice neměla hlavní podíl na Velké říjnové revoluci v roce 1917, avšak svojí revoluční prací v letech 1900-1917 pozitivně přispíval ke změně režimu. O jeho činnosti před Velkou říjnovou revolucí pojednává následující text.

Když Josif ve svých jednadvaceti letech opustil seminář, nemohl několik měsíců poté sehnat práci, a tak žil střídavě u svých přátel a politických spolupracovníků. Až na konci prosince 1899 se mu podařilo sehnat zaměstnání a ubytování v tbiliské observatoři. Pracoval zde jako pozorovatel, výpočtář a obsluhovatel fyzikálních přístrojů. **(V. VEBER)** Zaměstnání však pro něj bylo pouze záminkou, aby mohl lépe krýt svou ilegální činnost. V místnosti, která mu sloužila jako ubytovna, schovával zakázanou literaturu, tiskoviny a dokonce i letáky tbiliského výboru nedávno založené Sociálně demokratické dělnické strany Ruska (SDDSR). V roce 1898 se v Minsku konal první sjezd, který tuto stranu založil. **(E. RADZINSKIJ)**³

3 Koncem devatenáctého a na počátku dvacátého století bylo totiž Rusko nejrozsáhlejší a nejzaostalejší z velkých mocností. Zdejší zemědělství, na němž bylo závislých téměř devadesát milionů rolníků, bylo neproduktivní. Ohromné množství lidí bylo bez kvalifikace, vzdělání a žilo v bídě. Sociální struktura byla značně nevyvážená.

V průběhu osmdesátých a devadesátých let vstoupilo mnoho ruských intelektuálů, kteří se přiklonili k marxismu, do vznikajících dělnických kroužků. Jejich hlavní činnost se pak zaměřovala na diskuze, propagandy, a hlavně také na organizování a podporu stávek. Za to byli často zatýkáni a posíláni do vyhnanství na Sibiř. Mezi tyto vyhnance patřil i Vladimír Iljič Uljanov, od roku 1901 známý pod pseudonymem Lenin. Byl ve vyhnanství od roku 1895 – 1900, takže se prvního sjezdu v Minsku neúčastnil. **(A. BULLOCK)**

Když se z vyhnanství vrátil, emigroval do ciziny, kde získal Plechanova a další významné emigranty pro myšlenku založení zvláštního listu, který by měl zástupce po celém Rusku. Tito agenti měli proniknout do výborů SDDSR, měli připravit nový sjezd a opravdovou bojovou stranu. S organizací revolucionářů chtěl Lenin převrátit staré Rusko, svrhnout samoděržaví (to se jim také později podaří). **(E. RADZINSKIJ)**

Tak vznikly roku 1900 noviny nazvané Iskra (Jiskra), které byly pašovány do Ruska. Noviny měli veliký úspěch, pomáhaly navazovat kontakty mezi rozptýlenými ilegálními skupinami v Rusku, a tak se Lenin rozhodl uspořádat nový kongres. Pro jeho přípravu vydal v roce 1902 pamflet *Co dělat?*, ve kterém vysvětlil svou koncepci centralizované strany, síť profesionálních revolucionářů, která by fungovala jako předvoj proletariátu a vedla ho k násilnému svržení samoděržaví. O rok později se kongres sešel a došlo k oficiálnímu založení Sociálně demokratické strany Ruska.

Jakmile se Stalinovi dostal do ruky výtis Jiskry, stal se z něho vyznavač její ideologie, stal se jiskrovcem, a přijal Leninovy argumenty za své. **(A. BULLOCK)** Dle Lenina: „Ve straně nemůže existovat myšlenková volnost, neboť strana je bojová organizace, která si vytkla za cíl revoluci. Musí v ní vládnout pevná kázeň a každý se musí podřídít příkazům z centra. Marxismus je nedotknutelná svátost této strany.“ Stalin byl jeho názory nadšen a okamžitě se stal jeho stoupencem.

Sílu nových idejí vyzkoušel v praxi, když se v Tbilisi roku 1901

Ruský průmysl (textilní průmysl, strojírenství, železnice, výroba železa a oceli, těžba uhlí, ropy, a dalších surovin na Kavkazu), který měl nabídnou zlepšení situace, se v letech 1880 až 1914 rychle rozvíjel, avšak právě na úkor zemědělství, které trpělo nedostatkem investic a nadbytečným počtem venkovského obyvatelstva. Další problém byl, že růst průmyslových odvětví vytvořil živnou půdu pro sociální neklid dělnictva, které do roku 1900 dosáhlo počtu tří milionů lidí. Dělnici pracovali za nízkou mzdu a byli nuceni žít ve stísněných a nedostatečných podmínkách, a bylo jim bráněno, aby se na svou obranu organizovali. Zde byl onen klasický marxistický proletariát. **(A. BULLOCK)**

připravovala demonstrace dělníků. **(E. RADZINSKIJ)**

Účastnilo se jí kolem dvou tisíc lidí, a mezi demonstranty bylo mnoho raněných a zatčených. Koba, v té době již hledaný vůdce, zatčení unikl a začal žít život profesionálního revolucionáře se skrýváním, ilegalitou, tajnými byty a falešnými doklady. Oblékal se jako pravý revolucionář a dál chodil do dělnických kroužků, kde vysvětloval učení K. Marxe a Katechismus revolucionáře. Nerozuměl tomu, že se od sebe v mnohém liší. Vypracoval si tedy svůj vlastní styl, kterému dobře rozuměli i pologramotní posluchači v dělnických spolcích.

V listopadu roku 1901 se stal členem tbiliského sociálnědemokratického výboru. **(W. KERR)** 2. prosince byl Koba tímto výborem vyslán do Batumi, přístavu u Kaspického moře, aby tam organizoval propagandu. Měl za úkol probudit třídní uvědomění u místních dělníků. **(L. MARCOU)** Jak píše V. Veber, je také možné, že odešel na základě neshod s podstatnou většinou členů výboru (později zvanou menševici), kteří považovali způsob jeho boje za hazardérský, příliš opovrhující cenou lidského života a nereálný. Ať tomu bylo jakkoli, Stalin během několika měsíců rozvinul v Batumi práci podle „jiskrovských“ představ. Podařilo se mu vyvolat dělnické nepokoje, které 9. března 1902 vyústily ve skutečné povstání. Demonstrace měla tragické následky. Patnáct lidí při střetu s policií přišlo o život, více než padesát bylo zraněno a kolem pětseti lidí zatčeno. Koba mezi nimi opět chyběl. Nikdy nevedl sám osobně demonstraci, vždy dával v pozadí rozkazy a uměl v pravou chvíli zmizet. **(V. VEBER)**

V té době také postoupil ve stranické hierarchii – stal se členem Celokavkazského výboru SDDSR. Poprvé došlo k jeho zatčení až 5. dubna 1902 na tajné dělnické schůzi. Byl mezi nimi provokatér, který policii na schůzi upozornil. Tak ve svých čtyřiaadvaceti letech putoval Koba do Batumského vězení, které bylo proslulé svou krutostí. **(E. RADZINSKIJ)**

Někteří jeho spoluvězni později uvedli, že se právě zde upsal ke spolupráci s tajnou policií. Přesný důkaz sice chybí, ale nasvědčují tomu následující události. **(W. KERR/R)**

Po více než rok a půl trvajícím vyšetřování, které strávil v Batumském a později Kutaiském vězení, byl nakonec poslán na tři roky do východosibiřského vyhnanství. Na místo dorazil s transportem koncem listopadu 1903 a již z kraje ledna 1904 se mu podařilo (na druhý pokus) uprchnout, a přijet do Tbilisi. **(R. C.)**

TUCKER)

Přes celé Rusko cestoval s falešnými doklady na jméno ruského rolníka. On, typický gruzínek s gruzínskou výslovností a nikdo ho nezadržel, přestože jeho fotografie byly rozeslány po policejních stanicích. **(W. KERR)** Dále bylo zvláštní, že se vrátil do Tbilisi. Známí revolucionáři se málokdy vraceli domů, aby na sebe neupoutali pozornost. O tom se zmiňuje i Trockij v knize o Stalinovi. Když už se tak stalo, podle statistiky byli nejdéle do půl roku zatčeni. Kobovi se však podařilo žít v ilegalitě od ledna 1904 do března 1908. Za celé čtyři roky ho tbiliská ochranka, kontrolující celý Kavkaz, nedokázala najít. **(E. RADZINSKIJ)**

Když se tedy v únoru 1904 vrátil do Tbilisi, dozvěděl se, že během jeho nepřítomnosti byla na bruselsko-londýnském kongresu konečně založena Sociálně demokratická dělnická strana Ruska, která se okamžitě rozdělila na dvě frakce - bolševiky a menševiky (odvozeno od většina a menšina). **(A. BULLOCK)** ⁴

Bez váhání se zařadil mezi bolševiky a přijal Leninův postoj za svůj. Lenin byl pro něj vzor. V jeho portrétu profesionálního revolucionáře našel sám sebe. Obdivoval ho, ztotožňoval se s jeho názory, a vytrvale pracoval na tom, aby se mohl stát jeho hlavním spolubojovníkem.

Z kraje roku 1905 propukla první revoluce, kterou později Lenin nazval „Generální zkouškou“. Bouřili se nespokojení rolníci i dělníci a docházelo k masovým demonstracím. Stávky trvaly až do 30. října, kdy car vydal „Říjnový manifest“, který zaručoval Rusům občanské svobody. Oznámil i zřízení nové Dumy, která už měla mít pravomoc zákonodárnou. První Duma se sešla 7. května 1906. Menševiky i bolševiky tato první ruská revoluce natolik překvapila, že nedokázali situaci čelit a dovést revoluci do konce. **(L. MARCOU)** Kobova role se v letech 1905 – 1907 omezovala na Kavkaz. Zde se aktivně podílel na povstání, avšak nehrál v něm nijak důležitou revoluční roli. Pronesl projevy na několika masových shromážděních, vydal pár agitačních letáků a napsal několik článků o revoluční situaci. Zaměstnával ho spíše stranický boj a tak objížděl Gruzii v roli propagátora

4 Základem rozporu mezi nimi, byla otázka členství ve straně. Zástupce bolševiků Lenin trval na registraci pouze těch členů, kteří se aktivně podíleli na činnosti některé ze stranických organizací. Nechtěl masovou organizaci, chtěl přísně kontrolovatelný orgán s tuhou disciplínou. Menševici, jako např. Plechanov a Martov, jeho spolupracovníci z Jiskry, navrhovali přijetí i pasivních členů, těch kdo spolupracovali pod vedením některé z jejich organizací. Další neshodou mezi nimi byla cesta k dosažení socialistické revoluce a svržení samoděržaví. Menševici chtěli dojít ke změně společnosti postupně pomocí reforem, zatímco Lenin byl pro násilné svržení carského režimu. **(A. Bullock)**

bolševismu. **(R. C. TUCKER)**

Existoval však ještě další způsob jakým se podílel na stranickém boji. Na konci roku 1905 ho Lenin pozval na první konferenci bolševiků do finského Tammerforsu. Koba, uprchlý vyhnanec, na cizí doklady opět bez problému přešel státní hranice, a to v období revoluce, kdy byly vlaky plné agentů tajné služby. Když konečně v Tammerforsu spatřil svého Boha Lenina, byl jeho vzezřením zklamán, neboť vypadal jako „obyčejný smrtelník“. Přesto na něj učinil nesmazatelný dojem.

Na sjezdu Koba nevystoupil a ani mimo sjezd na sebe neupozornil (později to zdůvodňoval tím, že se nechtěl prozradit, neboť na sjezdu byli i tajní agenti). Přesto byl Leninem pozván na čtvrtý sjezd do Stockholmu a pátý sjezd do Londýna, kde se poprvé setkal se svým rivalem Trockým. **(E. RADZINSKIJ)**

Na Londýnském sjezdu se také začala projevovat jeho nenávisť k židům, což se doneslo samotnému Leninovi. Šokovaly ho především Kobovy výroky jako např: „Lenin se zlobí, že mu Bůh nadělil takové soudruhy, jako jsou menševici - je to banda obřezaných židáků. Nechce se jim bojovat, těm zrádným kšeftařům. Židi zplodili jen zrádce, kteří jsou v boji k ničemu.“ Stalin si nejspíš vůbec neuvědomoval, že i v Leninově krvi koluje židovská krev, a že je obklopen židovskými revolucionáři. **(W. KERR)**

Zvláštní bylo, že když se toto Lenin dozvěděl, nic proti němu nepodnikl. Naopak. Ihned se po Londýnském sjezdu roku 1907 vypravil do Berlína na schůzku právě s ním. Proč Lenin Kobovi odpouštěl jeho antisemitské výroky a zval ho na všechny schůze? Musel být, jak se píše v *Katechismu revolucionáře*, potřebný pro věc. **(E. RADZINSKIJ)**

V různých částech země provedly bojové stranické skupiny řadu expropriací (vyvlastňování), tedy ozbrojených přepadení bank, poštovních vozů atd. Lenin tyto akce podporoval a spoléhal na ně jako na zdroj příjmů k financování politické činnosti, ačkoli mnozí ve straně, zejména menševici s tím nesouhlasili. Tyto expropriace pokračovaly i po roce 1905 a Stalin se jich účastnil na Kavkaze. **(R. C. TUCKER)** O tom svědčí i událost, která se stala hned po jeho návratu ze schůzky s Leninem, z Berlína roku 1907. V Tbilisi došlo k jedné z největších akcí - za bílého dne došlo k přepadení poštovního vozu s penězi. Za organizátora byl považován Stalin a S. A. Ter- Petrosjan („Kamo“). Tato událost se stala po Londýnském kongrese, na kterém došlo k bezpodmínečnému zakázání expropriací, a proto byl

Koba na základě šetření, při kterém byla zjevně jeho vina prokázána, vyloučen ze strany. Poté odešel z Tbilisi natrvalo do Baku. **(V. VEBER)**

A. Bullock uvádí, že gruzínští menševici sice požadovali jeho vyloučení ze strany za účast na vyvlastňování, ale nakonec k němu (pravděpodobně díky Leninově vlivu) nedošlo. Považovali Kobu za nepřítele a obviňovali jej, že je policejní informátor. **(A. BULLOCK)** V roce 1918 Stalin před stranickým soudem popřel, že by ho stranická organizace někdy odsoudila a vyloučila. Účast na expropriacích však nikdy nepopřel. **(R. C. TUCKER)**

Po příchodu do Baku, města, kde sociálnědemokratický výbor byl v rukou menševiků, se Koba a ostatní bolševici orientovali na pracovní konflikty. Přesvědčoval naftáře, aby se spojili do jediného svazu, a chtěl, aby ho považovali za jediného představitele, který by vedl jednání za „padesát tisíc dělníků v Baku“. Organizační taktiky, do kterých se svedoucími bolševiky pustil, vedli v říjnu k vytvoření konkurenčního bolševického výboru. Bolševická skupina nakonec kolektivní smouvu, i přes bojkot menševiků a eserů, dojednala. **(A. BULLOCK)** Sociálnědemokratické hnutí bylo v úpadku a Baku se stalo jedním z bolševických center, kde neustále hořel boj. Ještě z kraje roku 1908, bylo město téměř čtrnáct dní v moci stávkových výborů. Tyto úspěchy však krátce poté, v březnu 1908, vedli k uvěznění mnoha bolševiků, mezi nimiž byl i Koba. **(V. VEBER)**

Ještě k jedné události došlo mezi lety 1904 – 1908. Oženil se s Jekatěrinou Svanidzeovou. Ta mu v září 1907 porodila syna Jakova (kvůli odkladu vojenské služby se však jako oficiální datum narození uvádí 16. březen 1908) a o čtrnáct měsíců později zemřela na tyfus ve věku dvacetčtyři let. V té době byl Koba už ve vězení. Syna pak vychovávala její starší sestra Alexandra v Gruzii, a sám Stalin se s ním setkal až v roce 1921 v Moskvě.

Ve věznici Bajov v Baku, ve vyšetřovací vazbě, seděl Koba až do začátku listopadu 1908, kdy byl odsouzen k dvouletému vyhnanství v Solvyčegodsku ve vologdské provincii. **(L. MARCOU)**

Zde se opět nabízí otázka spolupráce s tajnou policií. Při jeho zatčení totiž našli četníci materiál dokazující, že je členem bakuského výboru SDDSR. Za normálních okolností by to vedlo k obvinění a k deportaci na nucené práce. U Koby to bakuská četnická správa nějak opomíjí, a doporučuje ho poslat na tři roky do Solvyčegodska, kde už jednou byl. Nakonec mu ještě zvláštní poradní komise při

ministerstvu vnitra překvapivě sníží délku trestu jen na dva roky. **(W. KERR)** Do Solvyčegodska dorazil koncem února 1909 a již za čtyři měsíce uprchl. Koncem června se vydal přes Petrohrad do Baku, kde se v červenci hlásil znovu do práce. Nepodařilo se mu však mnohé vykonat, neboť v březnu 1910 byl při přípravě stávky v naftařském průmyslu opět zatčen. **(V. VEBER)** Tři měsíce trvalo vyšetřování, po kterém zástupce náčelníka bakuské četnické správy napsal posudek: „S ohledem na jeho revoluční činnost a dvojitý útěk, doporučuji mu uložit nejvyšší stupeň trestu, tj. vypovězení do nejvzdálenějších míst Sibíře na pět let.“ Stala se však neuvěřitelná věc. Jeho návrh byl ignorován a Koba byl poslán zpět do Solvyčegodska. **(E. RADZINSKIJ)**

Po uplynutí dvou let ve vyhnanství (poprvé a naposledy si odseděl celý trest), na konci června 1911, si Koba zvolil za místo pobytu Vologdu, ležící na trati do Petrohradu. Tam se také hned na začátku září, na doklady P. A. Čižikova, tajně vypravil. Aby snáze navázal kontakt s petrohradskou organizací, ubytoval se u svých známých Alliujevových. Nebylo to však šťastné rozhodnutí, neboť Alliujev byl vyhlášený bolševik a jeho byt byl nepřetržitě hlídán. Za pouhé dva dny byl Koba zatčen, a po tříměsíčním vyšetřování vypovězen znova do Vologdy, tentokrát na tři roky s policejním dohledem. Díky tomu, se ani nemohl zúčastnit důležité události, která ovlivnila vývoj ruského socialistického dění. **(V. VEBER)**

V lednu roku 1912 se Leninovi podařilo na konferenci v Praze osamostatnit bolševickou frakci jako samostatnou stranu. Na této konferenci došlo ke zvolení nového ústředního výboru, jehož členy byli Lenin, Zinověv, Ordžonikidze a další. Stalin byl do tohoto ústředního výboru kooptován až později na návrh Lenina. **(A. BULLOCK)**

Ve druhé polovině února 1912 mu tuto informaci, i s žádostí Lenina na jeho návrat do práce, přijel oznámit sám Ordžonikidze. Koba neváhal a 29. února 1912 znovu uprchl. Vrátil se do Petrohradu, kde se věnoval přípravě prvního čísla bolševického časopisu Pravda a organizaci volební kampaně do čtvrté Dumy. **(E. RADZINSKIJ)** Po několika týdnech musel však práci přerušit, neboť ho 22. dubna 1912 opět zatkli. Tentokrát byl poslán na tři roky do drsného narymského kraje, z kterého už 1. září popáté utekl, a vrátil se zpět do Petrohradu, aby mohl pokračovat v předvolební organizaci.

Na konci října Lenin Kobu pozval, pravděpodobně v otázce volební

kampaně, kterou Pravda vedla, do Krakova. (**V. VEBER**) Koba sledován policií překročil polskou hranici a v listopadu se klidně vrátil zpět do Petrohradu. Ještě jednou do Krakova přijel koncem prosince, aby se zúčastnil únorové porady ústředního výboru. Celou dobu cestoval bez pasu a policie ho nezadržela. (**E. RADZINSKIJ**)

Po několika rozhovorech, které zde spolu vedli, na Lenina udělalo veliký dojem Kobovo chápání celkových vztahů mezi kavkazskými národnostmi. Pověřil ho proto vypracováním stati o národnostní problematice v Rusku. Lenin byl výsledkem jeho práce nadšen. Zvláště ho potěšilo Kobovo odmítnutí konceptu „národně kulturní autonomie“, jak jej charakterizoval O. Bauer.⁵ Koba, který politicky připouštěl pouze jednu stranu, vytvořil koncept, podle kterého není věcí sociálních demokratů chránit a rozvíjet národní atributy národů. Jejich úkolem je organizovat proletariát k třídnímu boji. Řešením národnostní otázky v Rusku by mělo být udělení práva národním menšinám na svůj mateřský jazyk, vlastní školy, divadla apod., ale dělníci by se měli organizovat v jediné straně jako členové jedné třídy a nikoli jako členové rozdílných národností.

Tato stať, která vyšla pod titulem Národnostní otázka a sociální demokracie, posílila nejenom jeho postavení ve straně, také mu získala pověst stranického odborníka na tento problém, a o pět let později byla i důvod jeho jmenování komisařem pro věci národnostní. Za zmínku ještě stojí, že se pod tuto práci poprvé podepsal novým pseudonymem Stalin, tzn. muž z ocele. (**A. BULLOCK**)

23. února 1913, byl na večíрку pořádaném bolševiky znovu a naposledy zatčen. Zradil ho spolupracovník Roman Malinovskij. Po několika měsících vězení byl odsouzen ke čtyřem rokům ve vyhnanství v Turuchanském kraji, velmi vzdálené oblasti na severu střední Sibíře. Život tu byl velmi tvrdý a útěk téměř nemožný. Ani se o něj Stalin nepokusil. (**L. MARCOU**)

„Od roku 1902 do roku 1913 byl Stalin osmkrát zatčen a šestkrát uprchl z vyhnanství“. Tak to stálo i v původním textu jeho *Stručného životopisu*. Když však v roce 1947 připravoval jeho druhé vydání, provedl v něm zajímavou úpravu, ve které snížil počet zatčení na „sedmkrát“ a počet útěků z vyhnanství na „pětkrát“. Jedno zatčení ho zřejmě znepokojovalo a tak se rozhodl o něm pomlčet. Záhad kolem jeho

⁵ O. Bauer preferoval „osobní“ princip, podle kterého by si každý občan, ať žije kdekoli, mohl vybrat svůj národnostní status. Každý národ by si pak vytvořil svou vlastní organizaci na rozvoj národních institucí a kultury. (**A. BULLOCK**)

jeho vyhnanství a útěků bylo mnoho. Pověsti, že je provokatér se objevili již po jeho prvním zatčení (V. Veber uvedl pravděpodobné datum spolupráce od roku 1906 do roku 1912, do doby, než se stal členem ústředního výboru), avšak ti, kteří se o takovém podezření jen zmínili, skončili později ve Stalinových věznicích. Někteří nepřežili a ti, kteří ano, už raději o všem mlčeli.

Na otázku, zda byl opravdu Stalin agentem carské policie je těžké odpovědět. Spousta předchozích událostí svědčí o tom, že jím mohl být, je však těžké soudit bez přímých důkazů. A pokud jím byl, je namísto ještě otázka, jestli se pro to rozhodl sám, nebo tím byl pověřen. **(W. KERR)** Na tomto závěru se Keer s Radzinským shodují.

Mezitím, co byl Stalin ve vyhnanství v Turuchanském kraji, vypukla první světová válka. Lenin toho chtěl využít a vyzýval, aby se na válku odpovědělo revolucí. Porážka carismu by dle něj byla cestou k revoluci – tak tomu skutečně i bylo. V roce 1916 byla carská vláda v takových nesnázích, že uskutečnila odvody dokonce i mezi vyhnanci. Stalin byl kvůli špatně ohebnému lokti zproštěn vojenské služby. Do konce výkonu trestu, 7. června 1917, mu zbývalo už jen pár měsíců, a tak mu úřady dovolili strávit ho v městečku Ačinsk. V tomto městečku, které leželo čtyři dny cesty vlakem od Petrohradu, žil ve vyhnanství i jeden z Leninových spolupracovníků Lev Kameněv, kterého Stalin navštěvoval. **(E. RADZINSKIJ)**

V únoru 1917 v Rusku vypukla revoluce s níž bolševici opět nepočítali. Nepokoje začaly v Petrohradě kvůli vleknoucí se válce a nedostatku potravin. Městem otrásaly stávkové demonstrace, a vojáci odmítali násilím vpouř potlačit. Důsledkem toho car Mikuláš II. 2. března abdikoval a moc padla do rukou dvou orgánů: Prozatímní vlády, jež se zformovala pod záštitou Státní dumy, za předsednictví knížete Lvova (po vypuknutí říjnové revoluce v roce 1917 byl bolševiky zatčen), a Petrohradského sovětu dělnických a vojenských zástupců, za předsednictví Čechidzeho a místopředsednictví A. Kerenského (ten se později stal předsedou Prozatímní vlády po Lvovi). **(DĚJINY RUSKA)**

Když se Stalin s Kameněvem dozvěděli tuto ohromující novinu, okamžitě vyrazili do Petrohradu. **(E. RADZINSKIJ)**

Všichni autoři se shodují na postupu Stalina po ukončení vzdělávání v semináři. Rozdílně pohlízejí na Stalinovu údajnou spolupráci s tajnou policií. Všichni autoři na ní na základě nepřímých důkazů upozorňují (Tucker, Keer a

Radzinskij, Bullock) a někteří ji dokonce pokládají za jistou (Veber uvádí období spolupráce od roku 1906 do roku 1912, období než se stal Stalin členem Ústředního výboru.). Nestejně se autoři vyjadřují i o následcích přepadení poštovního vozu v Tbilisi v rámci tzv. expropriací, po kterém měl být Stalin dle Vebera vyloučen ze strany. Bullock naopak tvrdí, že vyloučení bylo požadováno, ale nedošlo k němu. Dle Tuckera Stalin též neměl být ze strany vyloučen. Na ostatních událostech v revoluční době se buď autoři shodují, nebo se o nich ve svých knihách nezmiňují.

4. Stalinův politický vzestup

Období mezi lety 1917 až 1928 lze charakterizovat jako období velkých změn nejen ve světě, ale hlavně v samotném Rusku. Přechod od romanovského Ruska až po Svaz sovětských socialistických republik nebyl jednoduchý a stál mnoho lidských obětí. Jedná se o etapu v níž docházelo k růstu a upevnění Stalinovi politické moci.

4.1 Revoluční rok 1917

Brzy po návratu do Petrohradu, 12. března 1917, jen co se dostali do proudu dění, uplatnili Stalin s Kameněvem své právo na řízení *Pravdy*, orgánu byra, a vedení bolševické strany do doby, než přijel Lenin ze Švýcarska. Dosáhli dokonce toho, že byli jmenováni do výkonné rady petrohradského sovětu jako zástupci bolševiků.

V té době Stalin, který bez Lenina ještě nebyl schopným a samostatným bolševikem, následoval Kameněvovu umírněnou politiku vůči Prozatímní vládě a jeho návrh na opětovné sjednocení s menševiky v jedné straně. **(A. BULLOCK)** Podle E. Radzinskeho, to nebyla nesamostatnost, co ho k tomu vedla, ale promyšlený plán.

Důvodem, proč se rozhodli podpořit Prozatímní vládu byl fakt, že buržoazně-demokratická revoluce ještě nebyla dokončena a tudíž by bylo brzy na revoluci socialistickou. Dokonce se rozhodli ignorovat Leninovy názory a cenzurovat jeho *Dopisy zdaleka* psané pro Pravdu, ve kterých tvrdil, že demokratická revoluce v Rusku již probíhá a je tedy třeba připravit revoluci socialistickou a svrhnout prozatímní vládu. **(R. C. TUCKER)**

Stalin i přes tento rozpor s Leninem zůstal u smířlivé politiky a odmítal na události tlačit, aby neztratil podporu maloburžoazie. **(L. MARCOU)**

Když se však 3. dubna 1917 vůdce bolševiků vrátil, zcela změnil dosavadní

stranickou politiku. *Deset dubnových tezí*, které Lenin předložil na stranické konferenci, vyloučilo jakékoli úvahy o znovusjednocení s menševiky nebo o podpoře Prozatímní vlády.⁶ Lenin svými tezemi, svým radikálním postojem, tím jak se vzdal marxistického schéma, šokoval celou stranu, Stalina nevyjímaje. Ten je dokonce na schůzi bolševické ruské komise napadl. Nicméně ještě předtím, než se 24. dubna sešla další bolševická stranická konference, Stalin obrátil a teze přijal. **(A. BULLOCK)**

Lenin, kterému se podařilo nakonec své stanovisko uhájit, nezaujal vůči němu negativní postoj a ponechal mu volnou ruku v řešení národnostních otázek. **(L. MARCOU)** Když se pak konaly volby do ústředního výboru, osobně Stalina, toho „dobrého pracovníka“, doporučil. Dostal 97 hlasů, víc měli už jen Lenin a Zinovjev. Po dubnové konferenci bylo zvoleno ještě užší vedení strany, zvané byro ústředního výboru (později zvané politbyro), které mělo čtyři členy: Lenina, Zinověva, Kameněva a samozřejmě Stalina. Tím se konečně definitivně dostal mezi stranickou špičku. **(E. RADZINSKIJ)**

V květnu a v červnu byl Stalin pověřen nejen řešením národnostní problematiky, ale hlavně organizací demonstrací vojáků a dělníků proti pokračující válce a tedy i prozatímní vládě, která ji podporovala. Dne 4. července došlo k chaotickému a živelnému povstání, které skončilo pro bolševiky neúspěchem. Demonstrace byla potlačena frontovými jednotkami věrnými prozatímní vládě. **(A. BULLOCK)**

Prozatímní vláda navíc 6. července vydala zatykač na Lenina, Zinověva, Kameněva, Trockého⁷ a další bolševické předáky za vyvolávání nepokojů a za to, že jsou agenty německého generálního štábu. Již nějakou dobu před vypuknutím demonstrace probíhalo vyšetřování, při kterém se zjistilo, že bolševici přijímají německé peníze, za které měli všemi silami a prostředky podryvat důvěru k Prozatímní vládě. **(E. RADZINSKIJ)** Tento fakt podpořil ještě Leninův dubnový příjezd do Petrohradu, k němuž došlo na základě dohody s německými ozbrojenými silami. **(A. BULLOCK)** Z vůdců první kategorie byl Stalin jediný, kdo se do

6 Lenin trval na okamžitém přechodu do socialistické fáze, odmítal podpořit válku a volal nikoli po parlamentní republice, nýbrž po republice sovětů, v které by po celé zemi zasedali zástupci dělníků, vojáků a rolníků. Požadoval konfiskaci všech velkostatků a znárodnění veškeré půdy, na niž by dohlížely místní sověty atd. **(A. BULLOCK)**

7 **Trockij** (původním jménem Lev Bronštejn) - vynikající řečník, schopný organizátor a soupeř Stalina, se do Ruska vrátil v květnu roku 1917 z exilu ze Spojených států a v červenci se se svou skupinou intelektuálů přidal k bolševikům. **(DĚJINY RUSKA)**

případu s německými penězi nenamočil a nijak nevynikal ani v červencovém povstání (zvolil si roli prostředníka mezi bolševiky a sovětem, aby omezil škody strany, kdyby z boje vyšla poražena), takže postihu na rozdíl od ostatních unikl. **(E. RADZINSKIJ)**

Protože Lenin a Zinověv opět emigrovali a Trockij s Kameněvem byli ve vězení, dostal se Stalin znovu do čela strany jako v březnu. Byl hlavním řečníkem na VI. sjezdu bolševiků v srpnu 1917, kde mimo jiné poprvé obhajoval tezi, podle které „není vyloučeno, že právě Rusko se stane zemí razící cestu k socialismu“ a dokazoval, že je třeba odvrhnout zastaralou představu, že jen Evropa nám může ukázat tvůrčí cestu. **(R.C. TUCKER)**

Během září a října však Stalin ustoupil do pozadí, neboť se začali vracet z vězení vůdci jako např. Trockij, Kameněv ad., kteří ho zbavili jeho vedoucího postavení. Na začátku října bolševici, kteří začali získávat převahu v sovětech po celé zemi, ovládli Petrohradský sovět. A 24. října konečně zahájili z iniciativy Trockého (předsedy sovětu) převrat, v jehož epicentru však Stalin chyběl. Jeho místo bylo v redakci Pravdy, kde otiskoval vlastní provolání k obyvatelům, dělníkům a vojákům. **(E. RADZINSKIJ)** Díky tomu se neměl jak zapsat do paměti lidí, nebyl uváděn jako jeden z revolučních hrdinů v bolševických pamětech, a ani jej tak nepředstavují první paměti a historická literatura. **(R.C. TUCKER)**

Jeho hlavním úkolem však v těchto dnech nebyla redakce jak se zdálo, ale udržování spojení povstalců s Leninem, který se stále ukrýval a zajištění jeho odjezdu do bezpečí v případě nezdaru povstání. **(E. RADZINSKIJ)**

Tento převrat, který vypukl 24. října, probíhal nad očekávání poklidně a netrval ani osmačtyřicet hodin. Byla to velká zásluha Trockého, kterému se podařilo získat osobní výzvou vojenskou posádku Petrohradu na stranu bolševiků Díky tomu mohl již k ránu 26. října Kameněv oznámit nově zvolenému druhému všeruskému kongresu sovětů⁸, že Zimní palác, kde sídlila vláda, byl obsazen a Prozatímní vláda zatčena. **(A. BULLOCK)**

⁸ Na tomto druhém všeruském sjezdu sovětů, který byl zahájen 25. října ve Smolném, bolševici triumfovali. Do předsednictva bylo zvoleno 14 bolševiků (těch byla na jednání nesporná většina) a 7 levých eserů (ti byli jediní, kteří bolševiky podpořili). Menševici, internacionalisté, praví esefi, železničáři a dokonce i delegáti rolnických sovětů byli proti uchopení moci bolševiky a žádali vytvoření demokratické koaliční vlády. Spousta z nich proto na protest jednání opustila. Ti, kteří zůstali, pokračovali v zasedání a sjezd nakonec přijal dekret o míru, o půdě a dekret o vládě lidových komisařů (toto označení bylo přijato na návrh Trockého) v čele s Leninem. Den na to ještě dekret o tisku, kterým byla nastolena cenzura, zatím pouze pro „kontrarevoluční“ tisk. **(DĚJINY RUSKA).**

V nově zvolené a zároveň první Leninově vládě, nazvané na návrh Trockého Rada lidových komisařů, získal Stalin místo jako lidový komisař pro národnostní záležitosti. Nová instituce, již Stalin předsedal, vešla ve známost jako Lidový komisariát národních záležitostí, v sovětském žargonu známá jako Narcomnac. **(R.C. TUCKER, str.151)**

4.2 Lidový komisař

Po vítězném převratu se Stalin nastěhoval do Smolného, kde měl svůj komisariát a začal vydávat dekrety. Včerejší vyhnanec, nyní lidový komisař, spolu s Leninem podepisuje *Deklaraci práv národů Ruska*, podle které se zaručovalo všem národům Ruska právo na sebeurčení. Odtrhlo se Finsko, Polsko a ukrajina, v Pobaltí vzniká nezávislé Estonsko, Lotyšsko, Litva a v Zakavkazsku se vytvářejí tři nezávislé státy – Ázerbájdžán, Arménie a Gruzie. Z celé velké říše romanovců zbylo jen Rusko v rozloze, jakou mělo v 17. století. Vpředu však jako maják blikal Veliký sen o světové revoluci. **(E. RADZINSKIJ)**

Jednou z jeho prvních misí, a zároveň jeho prvním historickým činem, ve funkci lidového komisaře byla cesta do Helsink, kam odjel jako Leninův mluvčí přiznat Finsku právo na národní sebeurčení. **(L. MARCOU)** Takovou politiku posléze napadli nejen menševici, ale i bolševici (např. Bucharin), kteří ji označovali za výprodej Ruska. Jejich kritika však nebyla oprávněná, neboť Stalin chápal hesla o nezávislosti pouze jako prostředek k udržení moci, k udržení národů v rámci sovětského Ruska. Interpretoval právo na sebeurčení pouze jako „prostředek v boji za socialismus, podřízený principům socialismu“. Byl pouze pro takovou autonomii, kde veškerá moc spočívá v rukou dělníků a rolníků, kde je buržoazii odňata veškerá moc. Jinými slovy, národní autonomii bylo možno akceptovat tehdy, když se uskutečňovala pod kontrolou komunistů. **(A. BULLOCK)**

V roce 1918 se pak podílel na procesu vytváření ústavy. V komisi, která pod předsednictvím Sverdlova měla sestavit návrh ústavy, byl zástupcem Narkomnac a obhajoval federalistickou formu státu založenou na teritoriálně-národnostních jednotkách. Jeho návrh komise přijala a v červenci byl oficiální název státu změněn na „Ruskou socialistickou federativní sovětskou republiku“ (RSFSR). **(R. C. TUCKER)**

V průběhu prvních měsíců bolševické vlády Lenin s Trockým definitivně

vypracovávali politickou linii, jejíž hlavním cílem byla krutá a neoblomná moc. Zastavovali všechny opoziční noviny, demolovali jejich tiskárny a už v prosinci 1917 založili Čeku, v jejímž čele stál polák Džeržinskij. **(E. RADZINSKIJ)** Udržet vydobytou moc, to byl největší cíl, a Lenin se ho nehodlal vzdát ani když prohrál volby do Ústavodárného shromáždění. V těchto volbách získali bolševici s levými esery pouze čtvrtinu hlasů. S tím však Lenin počítal, a proto když se 5. ledna 1918 shromáždění poprvé sešlo a odmítlo dekrety, které přijal II. sjezd sovětů po Říjnové revoluci, nechal ho s pomocí Rudých gard rozehnat. Krátce poté vyhověl III. sjezd sovětů volání vlády po legalizaci a prohlásil sám sebe nejvyšší autoritou. **(A. BULLOCK)**

Hlavním a nejdůležitějším problémem těchto dní byla však otázka míru. Válečné útrapy, hospodářský rozklad, epidemie, hlad a ztráty na životech byly nesnesitelné. Mír byl nutným východiskem pro znovuoobnovení zpusťosené země a byl toužebně očekáván. Kdo byl ochoten vést za něj boj, byl veřejností podporován. Tak došlo k mírovému jednání s Němci v Brestu Litevském. **(V. VEBER)** Mírová smlouva byla nakonec, přes počáteční nesouhlas většiny členů strany, podepsána na VII. sjezdu strany 3. března 1918. Rusko kvůli tomu muselo německu postoupit Pobaltí, Ukrajinu, část Polska a Zakavkazsko.

Na tomto sjezdu došlo také k oficiálnímu přejmenování SDDSR na stranu komunistickou. **(E. RADZINSKIJ)**

Ztráta téměř poloviny evropského Ruska byla zkušeností, na niž nikdo, kdo ji prožil nezapomněl, a Stalin nejméně ze všech. Vybavil si ji ještě o dvacet let později, kdy čelil další válečné hrozbě Německa.

Jedním z okamžitých důsledků podepsání smlouvy bylo přestěhování vlády do Moskvy, mimo dosah německých vojenských sil, které stály blízko Petrohradu. Dalším bylo odstoupení levých eserů z vlády. Označovali Lenina za zrádce, jež prodal Rusko Němcům. **(A. BULLOCK)** To však byl pro bolševiky spíše důvod k radosti, neboť se levých eserů, které potřebovali pouze k upevnění vlády (moci), chtěli zbavit. **(E. RADZINSKIJ)**

4.3 Občanská válka

Oddych, který si bolševici vykoupili potupným Brest-Litevským mírem, příliš dlouho netrval. V celém Rusku roku 1918 začaly propukat protibolševická

povstání, a pod vedením bývalých carských generálů Děnikina, Juděniče, Wranglera a admirála Kolčaka se zformovaly tzv. „bílé“ či bělogvardějské (tj. antikomunistické) ruské armády. **(A. BULLOCK)** Vypuklo mnoho válek, k nimž se přidala i zahraniční intervence a všechny mocnosti, které proti sobě bojovaly v první světové válce, rvaly po kusech hynoucí romanovskou říší⁹. Osud bolševického režimu se naplnil v létě 1918, kdy bolševici ztratili už tři čtvrtiny území a zbylo jim jen kus země kolem Moskvy a Petrohradu. Odtud však stále hrdě vystupovali jako legální vláda, bojující proti vzbouřencům a okupantům. **(E. RADZINSKIJ)**

V těchto těžkých časech se stal Trockij, v kterém našli „Rudí“ talentovaného válečného vůdce a organizátora, lidovým komisařem války a předsedou Revoluční vojenské rady republiky. Díky mobilizaci, kterou zavedl, do roka vstoupilo do Rudé armády 800 000 mužů a o rok později jejich počet vztostl téměř čtyřnásobně. **(R.C. TUCKER)** Podařilo se mu vytvořit regulérní armádu, které s pomocí projevů, ale hlavně represivních opatření vštípil odvahu a nadšení. Žádný přestupek nezůstal nepotrestán. Za dezerci, za porušení kázně, za zbabělost atd.- smrt zastřelením. **(E. RADZINSKIJ)**

Zoufalá krize se stala ještě horší, neboť k válce se přidal ještě hladomor. Venkov odmítl odevzdávat bolševikům obilí zadarmo, kulacii začali obilí schovávat a tak Lenin zorganizoval výbory vesnické chudiny. Ty, za podíl na zkonfiskovaných potravinách, pomáhali vymáhat obilí od kulaků. Venkov se díky tomu často stal místem krvavého třídního boje a situace se nelepšila. **(R.C. TUCKER)**

Petrohrad a Moskva umírala hladem, a Stalinova práce jako lidového komisaře se ukázala nadbytečnou. Proto ho Lenin jmenoval generálním dodavatelem obilí na jihu Ruska s neomezenými právy a plnou mocí. Tak 4. června Stalin vyjel s oddílem Rudé armády na svou první misi do Caricynu. **(V. VEBER)** Na cestě ho ještě doprovázel ve funkci tajemníka Fjodor Allilujev a jeho sestra Naděžda, která dělala písárku, a která se po návratu z Caricynu stala roku 1919 Stalinovou druhou ženou. Věkový rozdíl mezi nimi byl 23 let. **(E. RADZINSKIJ)**

Ihned po příjezdu, 6. června, podnikl Stalin nezbytné kroky k zavedení

9 Během roku 1918 obsadili bělogvardějci, k nimž se připojili českoslovenští legionáři všechna důležitá hospodářská a strategická střediska na Sibiři, Uralu a ve středním Povolží. Od jihu postupovali donští kozáci generála Krasnova směrem na sever s cílem spojit se s bělogvardějci v Kazani, a přetnout tak železnici (jediný spoj Moskvy s poslední severokavkazskou obilnicí) mezi Caricynem a Moskvou. Němci obsadili na základě Brest-Litevské smlouvy Ukrajinu atd. Na východě na Sibiři vylodili své jednotky Japonci, brzy následováni Američany. Francounzi obsadili Oděsu, a Britové okupovali na severu Archangelsk a na jihu Baku. **(A. BULLOCK)**

pořádku do hospodářského života města. Reorganizoval vojenské jednotky 10. armády, které byli pod vedením Klimenta Vorošila a zahájil nemilosrdnou čistku. **(L. MARCOU)**

V letních měsících se však rudí u Caricynu ocitli pod tvrdým tlakem. Železniční stanice byly obsazeny kozáckými bandami, což bránilo Stalinovi v uskutečnění jeho potravinové mise, a tak se sám přímo zapojil do vojenských záležitostí. Díky své vytrvalosti a naléhání, dostal se souhlasem Trockého pravomoci, a 19. července se stal předsedou Vojenské rady severokavkazského vojenského okruhu. **(R.C. TUCKER)**

K povstalecké náladě spojené s občanskou válkou a zahraniční intervencí, se přidal toho léta ještě individuální terorismus ze strany eserů, kteří nesouhlasili s politikou vůči rolníkům. Početná povstání a série atentátů na bolševiky, vyvrcholily na konci srpna 1918 výstřelem Kaplanové na Lenina. Odpovědí bolševiků bylo rozpoutání rudého teroru. **(L. MARCOU)** Ten však probíhal už po celý rok 1918. Celý rok byli lidé v zemi mučeni a vražděni, ale až 5. září 1918 byl uveřejněn výnos, jímž byl rudý teror oficiálně uzákoněn. O tom všem se dozvěděl Stalin v Caricynu. **(E. RADZINSKIJ)**

Zde, v Caricynu, v místě Stalinova první vojenské mise, došlo také k prvnímu otevřenému konfliktu mezi ním a Trockým. Důvodem sporu bylo rozhodnutí Trockého využít k výstavbě Rudé armády bývalých carských důstojníků a poddůstojníků, pod dohledem bolševických politických komisařů. Tato politika narážela často na odpor rudých velitelů, kteří se jim odmítali podříditi.

Hlavním střediskem „vojenského odporu“ byl severní Kavkaz, a v Caricynu jejich stanovisko hájil Stalin, který vyzýval místní rudé velitele, aby neposlouchali rozkazy vydávané nejvyšším velením. Trockij kategoricky trval na Stalinově odvolání a Lenin mu vyhověl. Pro zmírnění situace však Stalina po jeho návratu do Moskvy jmenoval členem Revoluční válečné rady a přejmenované Rady dělnickorolnické inspekce (Rabkrin), která byla vytvořena, aby mobilizovala pro válku veškeré zdroje země. **(A. BULLOCK)** Dlouho se ale v Moskvě Stalin nezdržel.

Už v lednu roku 1919 byl Leninem vyslán na východní frontu, aby vyšetřil, co zapříčinilo dobytí města Perm na Urale admirálem Kolčakem. Poté, co splnil úkol a pomocí nelítostných poprav obnovil bojeschopnost demoralizované armády, byl

povolán Leninem do Petrohradu, aby posílil obranu města před Juděničem. Na této misi se mu podařilo dobýt nazpět pevnosti Krasnaja Gorka a Seraja Lošaď, jejichž posádky se 12. června vzbouřily proti sovětské vládě. Díky tomu byla ofenziva bílých zastavena a Juděnič ustoupil.

K dalšímu velkému útoku ze strany Juděniče proti Petrohradu došlo až na podzim 1919. Tehdy se ujal vedení Trockij, který obrátil hrozbu porážky ve vítězství. Stalin v té době byl na jižní frontě, kde pomáhal zastavit postup bělogvardějců v čele s generálem Děnikinem na Moskvu. **(E. RADZINSKIJ)**

Poslední válečná epizoda, jíž se Stalin účastnil, byl útok na Polsko v létě roku 1920. Když v srpnu dorazila Tučačevského armáda až na okraj samé Varšavy, dostal Stalin, který s Jegorovem vedl boje proti polákům na jihu nařízení, podle kterého měli přesunout hlavní složky armády na sever, na pomoc Tučačevského při postupu na Varšavu. Stalin to ale odmítl a pokračoval podle svého původního plánu na Lvov. To se však rudým jednotkám ukázalo osudným, neboť 16. srpna podnikla polská armáda protiútok a zahнала obě armády zpět do Ruska. **(R.C. TUCKER)**

Stalin byl pak v září 1920 Leninem odvolán do Moskvy. Lenin ho na IX. Sjezdu strany napomenul, ale vše mu odpustil, neboť si ho vážil pro jeho připravenost zhostit se každého úkolu a hlavně pro jeho schonost vyvíjet tlak, pro tu jeho drsnost, kterou později odsoudil jako hrubost. **(A. BULLOCK)**

4.4 Generální tajemník

Přes porážku v polském tažení, bylo na konci roku 1920 jasné, že občanská válka končí. Vítězství bolševiků upevnilo sovětský režim, ale cena, kterou Rusko zaplatilo, byla ohromující. Obrovské ztáty na lidských životech, unavení a hladoví lidé bez práce, průmysl v troskách, nedostatek paliva a potravin, doprava na pokraji zhroutení, inflace atd. **(V. VEBER)** To vše, a další známky lidové nespokojenosti, dovedlo Lenina k rozhodnutí upustit od válečného komunismu a zavést NEP – novou hospodářskou politiku. Tímto konceptem, který předložil straně na X. Sjezdu, Lenin pohřbil všechny utopické ideje, s nimiž bolševici přišli k moci¹⁰. Doufal, že pomocí NEP zvládne ekonomickou krizi, zavede fungující hospodářství a zase pak se vrátí k Velké utopii. Proto půda, těžký průmysl, zahraniční obchod, banky a doprava

¹⁰ Místo odmítání státu začali budovat stát nový. Místo zrušení peněz, vyhlásili upevnění rublu. Násilná rekvizice obilí byla nahrazena potravinovou daní a k tomu bylo dovoleno rolníkům přebytek obilí prodat – objevil se tedy trh, který byl bolševiky tolik nenáviděn. A došlo i na obchod s kapitalistickými zeměmi. **(E. RADZINSKIJ)**

zůstávala v rukou státu.

Na tomto X. sjezdu bylo s NEP schváleno ještě nekompromisní usnesení, zakazující uvnitř strany jakékoli frakce a skupiny. Frakční činnost pak byla trestána vyloučením ze strany. **(E. RADZINSKIJ)** V následujících prověrkách z let 1920 – 21 byla třetina členů buď vyloučena a nebo sama dobrovolně odešla. **(A. BULLOCK)**

Na jaře příštího roku 1922 zřídil Lenin novou funkci generálního tajemníka strany a 3. dubna byl na jeho návrh do této funkce zvolen Stalin. Druhým tajemníkem sekretariátu se na Stalinův návrh stal Molotov. **(E. RADZINSKIJ)**

Od té chvíle zastával ve straně 3 funkce: byl členem politbyra, organizačního byra¹¹ a generálním tajemníkem. K tomu zastával post lidového komisaře Narcomnacu a komisaře Rabrkinu, byl zástupcem ÚV ve škole Čeky, členem Vojenské revoluční rady, členem rady práce a obrany... **(L. MARCOU)**

Když Lenin jmenoval Stalina do funkce generálního tajemníka, byl si vědom jeho nedostatků, ale byl přesvědčen, že ho dokáže zvládnout. Nepocíťoval, že by jeho vlastní pozice mohla být ohrožena – až do května 1922, kdy byl zasažen první mozkovou mrtvicí. **(A. BULLOCK)** Vážil si jeho organizačních schopností a tak mu po jeho jmenování byl svěřen úkol, podle kterého měl připravit novou směnu kádrů, pro udržení lepší kontroly strany. Na doporučení Molotova Stalin najal Lazara Kaganoviče a jmenoval ho vedoucím organizačního oddělení ÚV. Ten pak dosazoval do funkcí nové vhodné lidi, prověřoval jejich loajalitu a rozmísťoval je do krajů, kde kontrolovali činnost místních organizací. Kontrolou a dosazováním „vhodných“ stranických lídrů, si tak Stalin zakrátko podřídil celou stranu. **(E. RADZINSKIJ)** Lenin mu tak neúmyslně umožnil vybudovat mocenskou základnu.

Ještě před jmenováním Stalina generálním tajemníkem, Lenin nechal v únoru 1922 zreformovat Čeku, která dostala název GPU a která měla sloužit k potírání zločinů proti státu. V roce 1923 byla přejmenována na OGPU. Toto zreformované GPU ihned Stalin využil v boji proti opozici a později i k vnitrostraničkému boji. GPU pracovala pro Stalina jako jeho soukromá tajná služba, která mu pravidelně podávala informace o veškerých činnostech stranických funkcionářů. To byla obrovská výhoda v boji o moc, která po smrti Lenina nastala. **(A. BULLOCK)**

11 Tyto funkce byly vytvořeny v roce 1919 po smrti Sverdlova, který byl předsedou ÚV a měl na starost organizaci strany. Politbyro se stalo mozkovým centrem strany a řídicím orgánem života na zemi. Orgbyro bylo vytvořeno pro řízení běžné agendy. **(E. RADZINSKIJ)**

26. května 1922 stihl Lenina první ze série záchvatů mrtvice, které za dva půl roku ukončily jeho život. V průběhu tohoto roku začalo docházet mezi ním a Stalinem ke konfliktům, které vedly až k tomu, že ho chtěl odvolat z funkce generálního tajemníka. Největší z nich se týkal národnostní otázky. **(E. RADZINSKIJ)** Pozadí problému tvořila nutnost vyjasnit vztah mezi Ruskou federací a svazovými republikami - Ukrajinou, Běloruskem, Gruzii, Ázerbajdžánem a Arménií. Stalin trval na tom, aby se tři zakavkazské republiky připojily k Federaci jako jeden celek. Proti tomu se okamžitě postavili gruzínští komunisté, kteří chtěli zachovat nezávislost země a chtěli být připojeni jako samostatný stát. Vůdčí politik Gruzie Mdivani se proto obrátil rovnou k Leninovi, který zkritizoval Stalinův koncept jako přecentralizovaný a navrhl vznik nového státu, Svazu sovětských socialistických republik, v němž by všechny republiky měly stejná práva. Stalin se podrobil Leninovým požadavkům, a 30. prosince 1922 smlouva o vytvoření SSSR naznačila hlavní linii sovětské ústavy, přijaté v roce 1924. **(L. MARCOU)**

Podle E. Radzinského byl návrh na spojení Zakavkazských republik původně Leninův a Stalin ho v jeho nepřítomnosti pouze odtajnil. Už na podzim roku 1922, začal ztrácet Lenin ve Stalina důvěru a začalo mu docházet, jakou získal ve straně moc. Od Trockého, Kameněva a Zinověva dostal tytéž informace a tak se ho rozhodl z místa generálního tajemníka sesadit. K tomu potřeboval důvod a tato situace s Gruzii mu ho poskytla. **(E. RADZINSKIJ)** Lenin odsoudil Stalinův návrh jako projev „velkoruského šovinismu“, který může ohrozit věc revoluce a připravoval se na „velké“ střetnutí. Mělo k němu dojít na XII sjezdu, ale dva další záchvaty mrtvice, které měl v polovině prosince, mu v tom zabránili. **(R.C.TUCKER)**

Před svou smrtí Lenin stihl ještě nadiktovat *Dopis sjezdu*, který později vyšel ve známost jako *Leninova závěť*. V této *Závěti*, která měla být přečtena až po jeho smrti, Lenin důrazně navrhoval řadu změn v politickém systému, ale hlavně zvýšení počtu členů ÚV na padesát až sto, aby se zabránilo rozkolu vyvěrajícímu ze vztahu mezi Stalinem a Trockým.

Ani o jednom z nich nemluvil jako o svém nástupci. Na začátku ledna roku 1923 ještě připojil dovětek o Stalinově hrubosti (dříve vyzdvihovaná jako vlastnost otevřeného praktika), kterou považoval nyní za nepřijatelnou ve funkci generálního tajemníka. Ten by měl být loajálnější, snášenlivější, zdvořilejší, méně náladový atd. Na tomto základě požadoval Stalinovo odvolání z funkce. **(A. BULLOCK)**

21. ledna 1924 Lenin zemřel. Na jeho počest se stanovil 21. leden výročním dnem smutku, budovaly se památníky, muzea, Petrohrad byl přejmenován na Leningrad a bylo zřízeno mauzoleum na Rudém náměstí, podle Stalinovy vize, ve kterém bylo uloženo tělo mumifikovaného Lenina, který se tak stal „věčně živým“.

(R.C.TUCKER)

4.5 Boj o nástupnictví po Leninovi

Po Leninově smrti vypukl ve straně boj o moc. Již během posledního roku Leninova života se vytvořila ve straně čtyři rozdílná frakcionářská seskupení. Jedno z nich vedl Stalin, který měl podporu patnácti tisíc stranických funkcionářů (svých lidí). Trockij, druhý vůdce revoluce, velitel ozbrojených sil, byl vedoucí osobností levé frakce. Další frakci tvořil tandem Kameněv – Zinověv. Kameněv byl předsedou Moskevského sovětu a zástupcem Lenina v Radě lidových komisařů, a Zinověv byl předsedou Petrohradské (Leningradské) organizace a zároveň hlavou Komiterny (Ta byla založena Leninem v roce 1919). Nakonec tu byl Bucharin, šéfredaktor Pravdy, vedoucí teoretik strany, který byl zástupcem pravé frakce. Nebyl ničím konkurentem, ale záleželo, ke komu se přidá.

Nakonec došlo kvůli rostoucí popularitě Trockého k uzavření tajné dohody, tzv. triumvirátu mezi Kameněvem, Zinověvem a Stalinem. **(E. RADZINSKIJ)** Uzavření této dohody pomohlo Stalinovy nejen v boji proti Trockému, ale pomohlo mu i udržet se ve funkci generálního tajemníka, proti Leninově vůli, vyjádřené v dodatku Závěti. Poté Stalin, dle Leninova odkazu, vyzval lid k hromadnému vstupu do strany. Zanedlouho přibylo 240 000 nových členů, takže do roku 1930 tvořili členstvo strany ze sedmdesáti procent Stalinovi lidé, s jejichž pomocí se mohl konečně zbavit staré gardy. **(W. KERR)**

Mocenská základna, kterou si Stalin vybudoval, byla důležitá v boji o nástupnictví, ale k tomu, aby si upevnil pozici nejvyššího vůdce (voždě), bylo důležité získat si u bolševiků politickou autoritu. Musel se prokázat jako politický a ideologický vůdce v Leninově tradici. Tak Stalin přišel s knihou *O základech leninismu*, ve které shrnul Leninovo myšlení. Kniha byla určena především pro mladší bolševickou generaci, která potřebovala stručný výtah leninistického učení. A právě tato kniha mu zajistila uznání coby hlavního ideologického mluvčího strany.

(R.C. TUCKER)

Na konci roku 1924 se Trockij rozhodl přejít do útoku a přišel s knihou *Poučení z Října*. To však byl chybný krok, který ho připravil o veškeré šance na vítězství. V *Poučeních* odhalil temná místa v revolučních životopisech členů staré gardy, především Zinověva a Kameněva. Následovala záplava útoků, tzv. literární polemika, ve které Trockij prohrál, a byl nucen podat rezignaci na funkci předsedy vojenské revoluční rady. **(E. RADZINSKIJ)** Jakmile Stalin odstranil Trockého z vedení, triumvirát se rozpadl, a na řadě bylo zbavit se právě Kameněva se Zinověvem. K tomu si vzal Stalin na pomoc pravou opozici v čele s Bucharinem, který přijal jeho tezi o „socialismu v jedné zemi“¹². **(L. MARCOU)**

Všechna Bucharinova stanoviska Stalin nesdílel, ale potřeboval ho v boji proti opozici (toto spojenectví znamenalo pro Stalina většinu v politbyru) a proto ho prozatím podporoval s NEP, i když věděl, že s ní bude třeba brzy skoncovat. Ke konečnému střetu došlo v prosinci 1925 na XIV. sjezdu strany, kde obvinil Kameněv se Zinověvem vedení, že zvyhodňuje kulaky na úkor proletariátu a podceňuje nebezpečnost kulaka, vesnického kapitalisty, a provádí politiku státního kapitalismu a ne socialismu. Oba však utrpěli těžkou porážku od poslušného, Stalinem zmanipulovaného sjezdu, a následně byli odvoláni ze svých vedoucích funkcí.

V letech 1926 – 1927 se zdvihla poslední vlna opozice proti jeho vedení. Po letech vzájemného osočování se spojili Trockij, Kameněv a Zinověv do takzvané sjednocené opozice, která odmítala NEP a požadovala urychlenou industrializaci a kolektivizaci zemědělství. Avšak zápas do kterého se pustili byl předem prohraný, neboť strana byla již zcela v rukou Stalina a jeho spojenců. Nakonec byli všichni tři vyloučeni ze strany. Na XV. sjezdu v prosinci 1927 potkal stejný osud dalších sedmdesát pět členů jejich frakce. Zinověv s Kameněvem učinili pokání, přede všemi odvolali své názory a do roka byli do strany znovu přijati. **(A. BULLOCK)** Trockij a jeho stoupenci se odmítli vzdát svých názorů a tak byli v průběhu roku uvězněni nebo posláni do vyhnanství. Samotného Trockého 19. lenda 1929 násilím vtěsnali do

12 Po smrti Lenina se nemenším zdrojem vnitrostranického konfliktu ve straně stala diskuse o budoucím směru hospodářské politiky. Trockij byl zastáncem teorie rychlé industrializace a kolektivizace i na úkor rolníků, a spoléhal na další revoluci v zahraničí jako na nutnou podmínku pro konečný úspěch při budování socialismu v Rusku. Naproti tomu Bucharin a jeho spolupracovníci Rykov s Tomským, byli pro pokračování NEP, proti kolektivizaci a proti potírání kulaka. Byli obhájci postupného, pozvolného vývoje, pokud možno s minimem krizí. **(V. VEBER)** Do této diskuse se připojil Stalin na podzim roku 1924, když přišel s tezí „socialismu v jedné zemi“. Stalin došel k názoru, že Rusko, které mu se povedlo provést první socialistickou revoluci ve světových dějinách, může i bez zahraniční pomoci vybudovat socialistickou společnost. **(L. MARCOU)**

auta a odvezli na nádraží, odkud putoval do Alma-Aty. **(W. KERR)**

Poté, co Stalin zvítězil nad Trockým a sjednocenou opozicí, pustil se do posledního možného konkurenta Bucharina. Základem jejich sporu se stala hospodářská krize, která vypukla začátkem roku 1928, kdy sovětský režim musel čelit kritickému propadu výkupu obilí. Rolníci, kteří díky NEP ucítili svobodu, odmítli prodávat státu obilí za nízké ceny a město tak trpělo hladem. Stalin na tuto situaci reagoval v duchu válečného komunismu (rekvizice, tresty apod.), proti čemuž Bucharin se svými stoupenci ostře vystupovali. Na konci roku 1929 však Bucharin se svými lidmi utrpěli zdrcující politickou porážku, při které přišli o své stranické funkce. Tímto boj o vůdcovství skončil a Stalin se stal jeho absolutním vítězem. **(R.C. TUCKER)**

Boj proti Bucharinovi Stalin sice vyhrál, ale ekonomická situace se nelepšila. Rekvizice i tresty za krátkou dobu přestaly na rolníky platit, spíše vystupňovaly ještě víc jejich odpor, a tak se Stalin rozhodl pro přebudování Ruska na socialistické tzv. „stalinskou“ metodou. Jeho cílem bylo vybudovat silné, nezávislé, průmyslové a dle jeho pojetí socialistické Rusko, centrálně řízené disciplinovanou komunistickou stranou a jejím ÚV. Beze slova vysvětlení převzal myšlenku rychlého hospodářského rozvoje sovětského Ruska a se svými spolupracovníky ji rozpracoval v tzv. pětiletce. Podle vypracovaného plánu, se Rusko během tří pětiletěk¹³, mělo stát nejsilnějším státem světa a mělo předstihnout nejvyspělejší kapitalistické země, včetně USA. **(V. VEBER)**

V tomto období se autoři liší v pohledu na Stalinovo přijetí Kameněvovi umírněné politiky. Bullock píše, že Stalin nebyl bez Lenina v té době ještě schopným a samostatným bolševikem. Radzinskij s Tuckerem se domnívají, že to nebyla nesamostatnost, ale Stalinův promyšlený plán, neboť bylo brzy na socialistickou revoluci. Marcouova tvrdí, že Stalin zůstal u umírněné politiky, aby neztratil podporu maloburžoazie. Všichni se shodují, že po návratu Lenina došlo k okamžitému příklonu Stalina k leninově postoji. Keer se o těchto událostech vůbec nezmiňuje. Navazuje až obdobím, ve kterém byl Stalin zvolen generálním tajemníkem.

Další odlišností je jeho účast na říjnovém povstání. Marcouová, Tucker,

13 Varianty pětiletky byly však soustavně zvyšovány. Oficiálním helsem konce roku 1929 bylo splnění první pětiletky ve čtyřech letech. V roce 1931 už Stalin mluvil o potřebě splnění plánu „v hlavních průmyslových odvětvích za tři roky“. **(DĚJINY RUSKA)**

Veber a Bullock se shodují, že Stalinovi nebyl při převratu přidělen žádný velký úkol, měl pouze setrvávat v redakci Pravdy. Jediný Radzinskij uvádí, že Stalin byl prostředníkem mezi povstalci a Leninem, a měl zajišťovat jeho odjezd do bezpečí v případě nezdaru povstání.

Autoři se též odlišují ve stalinově konceptu na spojení zakavkazských republik. Marcouová, Veber, Tucker a Bullock tvrdí, že se jednalo o Stalinův vlastní návrh, který Lenin odsoudil. Dle Radzinského se mělo jednat o návrh, který byl původně Leninův a Stalin ho v jeho nepřítomnosti pouze odtajnil. Tímto jednáním si chtěl Lenin zajistit důvod Stalinova odvolání z funkce generálního tajemníka. V ostatních událostech se autoři shodují.

5. Země ve velkém přelomu

5.1 Velký přelom

Od dubna 1929 nastal velký obrat. Stalin zahájil tzv. Rok velkého přelomu, ve kterém se rozhodl zlomit odpor vesnice zlikvidováním zámožného, ale i značné části středního rolnictva, a zbylou část spojit do kolektivních hospodářství. Na podzim toho roku uveřejnil Stalin článek „Rok velkého přelomu“, ve kterém stanovil jako úkol zlikvidovat kulaky jakožto třídu. Věděl, že se kulaci proti kolektivizaci budou bránit a tak se je rozhodl zlikvidovat. Kulaci byli vypovězeni do severních a východních krajů na Ural, do Kazachstánu a na Sibiř. Chudí a střední rolníci, kteří směli zůstat, museli vstoupit do kolchozů a odevzdat všechn nashromážděný majetek (domy, dobytek, i peníze ve spořitelnách atd.), jinak by je stihl stejný osud jako kulaky. **(E. RADZINSKIJ)** Nejúčinnějším rolnickým odporem bylo vybíjení dobytka, spalování úrody, a ničení majetku a náradí. Velké plochy zemědělské půdy zůstaly neobdělány a v zemi vládl hlad. **(L. MARCOU)**

Útok na rolnické hospodářství byl ke všemu ještě provázen kampaní proti ortodoxní církvi, která byla středem rolnické kultury a ve které stalinské vedení vidělo jednu z hlavních překážek kolektivizace. Ve vesnicích se zavíraly kostely, pálily se ikony, ničily se historické kostely, mnoho kněží bylo zavřeno, a tisíce mnichů a řádových sester bylo deportováno na Sibiř. Na konci roku 1930 bylo zavřeno 80% kostelů. **(A. BULLOCK)**

Starost o tzv. přesídlnce převzalo GPU, které zajistilo ostrahu dopravy i koncentračních táborů, pověstného souostroví Gulag. Pracovní tábory, kde

deportovaní dělaly ty nejtěžší práce, byly zdrojem necivilizované, doslova otrocké práce. Všechny velké „budovatelské“ úspěchy se staly výsledkem jejich vynuceného pracovního úsilí. **(V. VEBER)**

Souběžně s těmito událostmi probíhaly procesy likvidace inteligence, kterou Stalin odedávna nenáviděl. V síti GPU se ocitli členové Akademie, významní odborníci z oblasti vědy, techniky a ekonomie, obvinění z organizace tajné Průmyslové strany, která chtěla převzít moc. Stalin nutně potřeboval udržovat zemi neustále ve strachu, neboť jen strach může vštípit lidem poslušnost. A tak byli jednou obvinění bakteriologové, jednou ekonomové, lidé z potravinářského průmyslu atd. Výsledkem těchto procesů bylo, že chyběli ve výrobě kvalifikovaní lidé a tak Stalin našel jednoduché řešení. Každý den brzy ráno vyvezli inženýry do výrobních závodů a večer je zase vozili zpět do věznic. **(W. KERR)**

Od roku 1929 se Stalin zabýval také reorganizací kultury. Všichni spisovatelé museli být v jedné organizaci, ve Svazu spisovatelů, která byla utvořena po vzoru strany (tzn. tajemníci, schůze, sjezdy). Po spisovatelích byla na řadě celá kultura. Zanikla avantgarda v hudbě i v malířství, byly založeny Svazy jako u spisovatelů. Originalita byla potlačena. Všichni kulturní tvůrci měli od teď pracovat pod jedinou uměleckou metodou - „metodou socialistického realismu“. **(E. RADZINSKI)** Stalin považoval celou kulturu čistě z politické stránky a tak ji nutně omezoval. Nejhuře dopadli historikové, kteří po Stalinově způsobu tvorby historických prací, museli rehabilitovat celé dějiny. Všichni se učili psát a myslet jako Stalin, díky čemuž jednotvárnost stylu i myšlení obklopila vše. **(V. VEBER)**

V roce 1932 následkem kolektivizace a likvidování kulaků vypukl krutý hlad. Miliony lidí na vsích umíraly, a země pěla chvalozpěvy na kolektivizaci. K tomu Stalin osobně v srpnu 1932 sepsal slavný zákon proti rozkrádání státního majetku, pod nejtvrďšími tresty. Mezi lidmi se tomu říkalo „zákon o pěti kláscích“, neboť za ukradení jen několika klasů kolchozního obilí hrozilo lidem zastřelení, v lepším případě deset let vězení. Bez ohledu na hlad se obilí nepřetržitě vyváželo do Evropy, aby měl Stalin prostředky na nové továrny, které se neustále stavěly¹⁴.

14 Během první pětiletky bylo postaveno kolem půl druhého tisíce velkých podniků. Patřili do nich např. největší evropská vodní elektrárna Dněprostroj, metalurgické komplexy v Magnitogorsku a Kuzněcku, výroba zemědělských strojů v Rostově, traktorové továrny v Čeljabinsku, Stalingradě a Charkově, automobilové závody v Moskvě a Sormovu, závody těžkého strojírenství v Kramatoru a další. Stalinovi se na úkor zemědělství podařilo za pětiletky udělat velký pokrok v přeměně agrární společnosti na industriální. V roce 1937 dosahovala celková produkce průmyslu ve srovnání s rokem 1928 téměř čtyřnásobku. **(A. BULLOCK)**

Léto a podzim roku 1933 znamenaly velký přelom. Tento rok byla konečně výborná úroda obilí, díky které přízrak hladu ustoupil. Tvrdými tresty donutil lidi do úmoru pracovat, a kolchozy poslušně odváděly obilí do státních sýpek.

Největším vyvrcholením byl XVII. sjezd strany, který se konal v lednu 1934. Na tomto Sjezdu vítězů, jak ho sám Stalin nazval, vyhlásil vítězství socialismu v zemi. Hrdě hlásal vítězství politické linie strany, vítězství politiky industrializace, kolektivizace a také to, že vítězství socialismu, je v jedné zemi možné. Po jeho projevu následovaly bouřlivé ovace. **(E. RADZINSKIJ)** Stará garda bolševiků leninské strany (bylo jich ve straně už jen 10%), však opěvovala Stalina jen navenek. V zákulisí sjezdu, skupina kolem Ordžonikidzeho, Mikoljana a Petrovského údajně vytvořila neformální blok a chtěla se pokusit, v oddanosti Leninova odkazu, odsunout Stalina na nějaké jiné místo. Učinili proto návrh Kirovovi (šéf Leningradu), zda by byl ochoten ujmout se této funkce. Kirov pravděpodobně odmítl, neboť byl věrným stalinistou a také věděl, že zahrávat si s touto myšlenkou, znamená zahrávat si se smrtí. **(A. BULLOCK)** Pravděpodobně mu to i sám oznámil. O to, aby se to Hospodář dozvěděl, se postrala i Jagodova instituce, a tak si Stalin znovu uvědomil, že stará garda ho nikdy doopravdy za vůdce neuzná a tedy s ní bude třeba skoncovat. Vybrali si Kirova, čímž zpečetili svůj, ale i jeho osud. Ze 139 stranických funkcionářů přítomných na sjezdu jich pouze 31 zemřelo přirozenou smrtí.

5.2 Velká čistka

1. prosince 1934 došlo k vraždě Kirova v Leningradě ve Smolném paláci jistým Leonidem Nikolajevem a právě touto vraždou začala katastrofální záhuba milionů lidí. **(RADZINSKIJ)**

O tom, zda Stalin skutečně nařídil Jagodovi, aby dal Kirova, svého nejbližšího přítele zabít, vznikla za Chruščovovy éry celá řada komisí, ale žádné přímé důkazy neobjevili. Sám Chruščov byl o tom, že v pozadí atentátu stál Stalin, přesvědčen a nejen on. Ať tedy Stalin dal Kirova zavraždit, či ne, jisté je, že jeho smrti dokázal dokonale využít. **(W. KERR)**

Skutečnost, že by Stalin využil vraždy svého přítele Kirova k likvidaci opozice, naprosto odmítá Marcouová. To, že by Kirovovi byla během XII. sjezdu nabídnuta funkce generálního tajemníka považuje za fámou, která se nepochybně zrodila v propagandistické kampani po jeho smrti. Kirov neměl formát politika a ani

takovou „mocenskou základnu“ jako Stalin, aby ho mohl nahradit. Verzi o tom, že se Stalin potřeboval zbavit svého rivala a zároveň potřeboval záminku k rozpoutání krvavé represe proti odpůrcům, považuje Marcouová za výmysl, se kterým přišel právě Chruščov.

Za důkaz, že se Kirov neocitl v okruhu stalinských podezření uvádí fakt, že se jeho rodina ani příbuzní nikdy nestaly oběťmi represálií. Jeho manželka zemřela až v roce 1945 a dostávala dokonce státní důchod. Dále se M. odkazuje na komisi z roku 1963 – 1967, podle které byl jediným původcem vraždy Kirova Nikolajev. Také podle komise pro rehabilitaci obětí stalinismu z roku 1990, nic nedokazuje, že by Stalin byl inspirátorem vraždy. K tomuto závěru vedl jeho protivníky i Chruščova způsob vyšetřování a teror, který Stalin po jeho smrti rozpoutal. **(L. MARCOU)**

Jen co se Stalin dozvěděl o Kirovově smrti, bez zaváhání oznámil všem strnulým posluchačům, že Kirova zavraždili příznivci Zinověva, kteří tím rozpoutali teror proti straně. Ještě tentýž den vydal usnesení ÚV o vyjíměčném stavu, podle kterého vyšetřování týkající se obviněných teroristů nesmí trvat déle než deset dní a po rozsudku, bez možnosti odvolání či žádosti o milost, se trest (poprava) okamžitě vykoná. Poté se rozjel do Lenigradu, aby sám vedl vyšetřování. Netrvalo dlouho a Nikolajev se přiznal, že zabil Kirova na příkaz trockisticko-zinověvovské skupiny. **(W. KERR)**

Smrt Kirova vyvolala velkou čistku, při níž byli zatýkáni, odsuzováni a popraveni všichni domnělí nepřátelé státu, od bývalých zinověvovců, trockistů, bělogvardějců atd. Kdo byl z jakéhokoli důvodu nepohodlný, stal se „Kirovovým vrahem“. **(V. VEBER)**

8. prosince 1934 začalo zatýkání Zinověvových stoupců v Leningradě a 16. prosince byl v Moskvě zatčen samotný Zinověv i s Kameněvem. Někdejší vůdcové Října byli označeni za „moskevské centrum“ spiknutí a byli odsouzeni, Zinověv na deset a Kameněv na pět let. Celý rok 1935 probíhala vlna hromadného zatýkání zinověvovců a všech, co s nimi měli něco společného, tzn. i rodinných příslušníků, známých... V dubnu 1935, aby Stalin dosáhl i na děti souzených, uveřejnil nový zákon, kterým rozšířil trest smrti na děti od dvanácti let.

Nadešel rok 1936 a Stalin se připravoval na vypuknutí velkých procesů. Toho roku mimo jiné navázal diplomatické styky s USA, vstoupil do Společnosti národů a stal se hlavním bojovníkem za kolektivní bezpečnost. Nechal proto připravit novou

ústavu se sliby demokratických svobod, která měla vytvářet iluzi, že se v Rusku bude demokratický stát. Za této situace se Stalin rozhodl zahájit další čistky.

Na jaře nejvyšší představitelé NKVD na mimořádné přednesli zprávu o odhalení rozsáhlého spiknutí (samozřejmě smyšleného) v jehož čele stojí Trockij, Kameněv, Zinověv a další vůdci opozice. Ve všech velkých městech byly údajně založeny teroristické skupiny, které se připravují na sérii atentátů. Na základě této zprávy vypuklo urychleně vyšetřování, kterého se ujal sám Stalin za pomoci stranického tajemníka Ježova. **(E. RADZINSKIJ)** Při procesu Zinověv s Kameněvem, pod nátlakem NKVD (bití, mučení, vydírání, slib života...), plně doznali svou účast na vytvoření teroristického centra, jež bylo inspirované Trockým, s cílem zavraždit Kirova, Stalina a další čelné představitele. Také byli nuceni jmenovat další členy teroristické skupiny – Bucharina, Radka, Rykova, Pjatakova a další. Tím si Stalin krásně připravil půdu pro skoncování s pravou opozicí. Nakonec byli všichni obžalováni (bylo jich šestnáct) odsouzeni a zastřeleni.

V témže roce nechal Stalin odvolat Jagodu z funkce lidového komisaře vnitra a jmenoval do této funkce Ježova. **(A. BULLOCK)** Ježov za krátkou dobu z NKVD učinil početnou armádu se statisíci pracovníky a ještě zavedl i síť informátorů. NKVD teď byla všude, dohlížela na všechny stranické orgány, dokonce i na ÚV. V roce 1937 tak Ježov pod režii Stalina zahájil proces likvidace pozůstatků Leninovi strany. **(W. KERR)**

Neustále se zatýkalo. Každou noc NKVD sbíralo členy strany i jejich příbuzné. Zavírali je potichu, žádné veřejné procesy a dlouhé průtahy. Rychlý výslech, rozsudek, poprava. K tomu, aby se proces likvidace ještě urychlil, Stalin roku 1937 oficiálně povolil použití fyzického nátlaku při vyšetřování. **(E. RADZINSKIJ)** Rok 1937 byl rokem velkého teroru. Lidé se udávali navzájem jako v deliriu: jedni z přesvědčení, druzí ze strachu, ze žárlivosti nebo pro materiální prospěch. Odpovědnost proto nese i část obyvatelstva. Více než polovina zatčených nebo popravených byla obětí udání. **(L. MARCOU)**

Na únorovém plénu ÚV roku 1937 došlo konečně i na Bucharina s Rykovem. Oba byli, jako před nimi i ostatní, obviněni z protistátní činnosti. Na základě rozhodnutí komise byli zatčeni a ponecháni šetření NKVD, což se rovnalo pomalé smrti. V březnu roku 1938, kdy proběhl poslední proces s Leninovými spolubojovníky, byl Bucharin i Rykov spolu s dalšími obviněnými odsouzen k smrti

zastřelením. **(W. KERR)**

Tyto veřejné soudní procesy, byly jeden jako druhý. Byly zaměřeny proti Trockému a všichni obžalovaní byli vždy, na základě vlastního, ale násilím vynuceného doznání, uznání vinnými z nejhorších zločinů. **(V. VEBER)** Mnozí z odsouzených, když šli na popravu, dokonce ještě před smrtí horlivě oslavovali vůdce. To svědčí o tom, že Stalinův kult osobnosti už v té době přesáhl všechny myslitelné meze. Tito lidé byli přesvědčeni, že jejich domnělé křivdy zinscenovala tajná policie, ale Stalin o ničem nevěděl. Jejich Stalin by přeci takové bezpráví nedopustil! **(W. KERR)**

Stejně jako každý jiný tyran v dějinách považoval Stalin armádu za potencionálně nejnebezpečnější hrozbu své moci. Stačilo, aby se vrchní velení Rudé armády rozhodlo, že obsadí Kreml a uvězní členy politbyra, a režim by byl zbaven moci. Navíc jí celá léta řídil Trockij. Proto se velké čistky nemohly vyhnout ani jí. Celý rok 1937 a 1938 NKVD masově zatýkalo a popravovalo, na základě „vojensko-fašistického“ spiknutí, maršály, armádní velitele, důstojníky a politické komisaře z řad Rudé armády, loďstva a leteckých sil. Stalin byl ochoten podstoupit riziko a drasticky oslabit obranu Sovětského svazu, jen aby se ujistil, že nebudou žádní velitelé, kteří by mohli provést státní převrat. **(A. BULLOCK)**

Souběžně s útokem na armádu zesílila v celé zemi čistka stranické, vládní, ale i průmyslové elity. Zatýkáni byli lidoví komisaři těžkého průmyslu, financí, zemědělství, obchodu, zbrojního průmyslu atd. Teror se nevyhnul ani Komsomolu, ani diplomatickému sboru a výzvědné službě v zahraničí. K tomu nechal Stalin speciálně vytvořit v NKVD tzv. mobilní komanda. V roce 1937 se také rozhodl zlikvidovat starou Komiternu, která byla pevně spjata s jeho popravenými nepřáteli. Čistka proběhla i v kulturní, vědecké a technické oblasti. Čistky probíhaly fakticky ve všech oblastech života, nevyhnuly se jim dokonce ani jeho příbuzní ze strany zesnulých manželék. Jeho krutost, se nezastavila před ničím.

Po celý rok 1937 se noc co noc zatýkalo a tak vězňice brzy doslova praskaly ve švech. Stalin tento problém vyřešil tím, že nechal v červenci zřídit tzv. „trojky“, které měly právo odsoudit člověka bez normálního soudního řízení. Jejich soudy trvaly deset minut, obviněný nemusel být ani přítomen, a následovala poprava. **(E. RADZINSKIJ)** Trojky pak řádily všude. Pro každé město a vesnici byly Ježovem stanoveny kvóty, které určovaly, kolik zatčených má být popraveno nebo posláno do

táborů nucených prací. V Leningradě byl hlavním organizátorem čistek Ždanov a v Moskvě Chruščov. V záchvatu horlivosti dokonce někteří krajší činitelé žádali, aby směli kvóty překročit.¹⁵ **(L. MARCOU)**

Začátkem roku 1938 nabylo zatýkání a popravování obrovských rozměrů. Řadoví vykonavatelé pracovali čím dál horlivěji, aby sami přežili. Situace začala být pro zemi neúnosnou a proto se Stalin rozhodl, že je třeba udělat přestávku. Celou tu dobu NKVD šířilo fámu, že Stalin o čistkách neví, že se před ním tají. Aby tedy přibrzdil proces, který rozpoutal, potřeboval za něj najít viníka a tím se stal Ježov. Ten byl odvolán z funkce na konci listopadu 1938 a na jeho místo byl jmenován Berija. 10. dubna 1939 byl Ježov zatčen a 4. února 1940 byl za spiknutí a styky s polskou špionážní službou zastřelen. V témže roce také agent NKVD Ramon Mercader zabil Stalinova největšího nepřítele Trockého. **(E. RADZINSKIJ)**

Po nástupu do funkce Berija vyčistil ježovské kádry NKVD. Celkem se dhaduje, že na konci třicátých let zahynulo na dvacet tři tisíc příslušníků NKVD.

V březnu roku 1939 se konal XVIII. sjezd strany, který byl oproti XVII., opravdu Sjezdem vítězů (nebo těch, co přežili). Byl přehlídkou naprosto nové, poslušné strany, která se Stalinovi podařila vybudovat¹⁶. **(A. BULLOCK)** V té době proběhly také první rehabilitace nevinně odsouzených. Stalin, aby dokázal, že nenese na čistkách vinu, nechal propustit 327 000 lidí, mezi nimi mnoho vojáků – s jejich propouštěním pokračoval na začátku války. Avšak teror, i když v menší míře, pod taktovkou Beriji pokračoval dál, až do roku 1941. **(E. RADZINSKIJ)**

V této kapitole se autoři naprosto shodují v postupu kolektivizace, v politice represí, v reorganizaci kultury atd. Stejný náhled mají i v případě likvidace inteligence, armády a staré leninské gardy. Největší rozdíl v pohledu na tuto etapu mají autoři u vraždy Kirova. Radzinskij je přesvědčen o jasné vinně Stalina na zavraždění Kirova. Stalin měl pomocí této vraždy rozpoutal kampaň vedoucí k likvidaci opozice. Veber Kerr a Bullock ho neoznačují za jasného vinníka, ale

15 Dodnes není znám přesný počet obětí Stalinových čistek, údaje se velice liší. A. Bullock se odkazuje na Roberta Conquesta, který udává celkový počet 18 mil. lidí v rozmezí let 1930 -39. Volkogonov odhaduje 16 mil., jiné sovětské odhady zhruba číslo 20 milionů. A to je jen do roku 1939. **(A. BULLOCK)** Podle předběžných údajů bylo v letech 1930 – 1953 čistkami postiženo 28 milionů lidí. Od roku 1935 – 1941 podle jedné zprávy KGB z let 1957 zahynulo 19,1 mil. lidí. **(DĚJINY RUSKA)** Veber, který se odkazuje na Medveděva, udává odhad více než 40 milionů. **(V. VEBER)**

16 Když Stalin vyhlašoval na tomto sjezdu výsledky teroru, řekl, že na vedoucí místa ve státě bylo dosazeno půl milionu nových, mladých pracovníků. Těmi nahradil starou leninskou gardu. **(E. RADZINSKIJ)**

upozorňují, že pokud jím nebyl, tak dokázal plně využít této situace ve svůj prospěch. Marcouová naprosto popírá skutečnost, že by Stalin využil vraždy Kirova k likvidaci opozice.

6. Velká vlastenecká válka

6.1 V předvečer války

V roce 1939, v době, kdy měl Stalin stranu i stát pevně v rukou, mohl si dovolit přikročit k uskutečnění zahraničních úkolů, respektive jednoho velkého a tajného – Velkého snu světové revoluce. Obsazením Rakouska v březnu 1938 Hitler zničil evropský mír. Zavlekl Evropu do války a začal nabourávat kapitalistický systém, což bylo velice příhodné pro Stalinův plán. **(E. RADZINSKIJ)**

Jak již bylo řečeno, Sovětský svaz vstoupil do aktivní evropské politiky už v roce 1934, po nástupu fašismu, kdy byl přijat do společnosti národů. Ovšem mezitím, co jednal s Francií a Anglií o kolektivní bezpečnosti, začal se pokoušet zároveň o spolupráci s Německem, kterému nabízel pakt o neútočení (zatím neúspěšně). Stalin tehdy jednal na všechny strany a hledal pro sebe to nejlepší východisko. **(V. VEBER)**

29. září 1938 se Moskva dozvěděla o mnichovské dohodě. Stalin ihned svolal zasedání politbyra, na kterém přednesl projev o zradě Anglie a Francie, které obrátily mnichovskou dohodou směr Hitlerovy agrese proti SSSR. Stalin byl rozhodnutý opět se pokusit o spojenectví s Hitlerem, hlavně když Hitler bude pokračovat ve válce a zničí kapitalistický svět.

Když byl v květnu roku 1939 odvolán Litvinov (žid) z funkce lidového komisaře zahraničí a na jeho místo byl jmenován Molotov, pochopili to Němci jako signál, k zahájení jednání. A Hitler musel začít neodkladně jednat, neboť přípravy k útoku proti Polsku vrcholily. Chamberlain dal Polsku slib, že se jim v případě napadení dostane pomoci, a proto bylo k odstranění hrozby britské a francouzské intervence pro Hitlera naprosto nutné uzavřít spojenectví se Stalinem. **(E. RADZINSKIJ)** Vlády Anglie a Francie se rozhodly ještě vyslat do Moskvy svou delegaci, ale Stalinovi se jejich iniciativa zdála krajně nedostatečná. Proto s nimi ukončil jednání a 23. srpna nechal podepsat Molotova s Německem „pakt o neútočení“ na deset let a k němu tajný protokol. **(V. VEBER, str.136)** Právě ten byl rozhodujícím prvkem, který Stalina přiměl dát přednost německému návrhu. Tajná

dohoda vymezovala rozdělení Polska mezi Německem a SSSR, a rozdělení části Evropy, přičemž Stalinovi připadlo Lotyšsko, Estonsko, Litva, Finsko, Besarábie a Bukovina.

1. září napadlo nacistické Německo Polsko a vypukla druhá světová válka. Anglie s Francií mu vyhlásili válku, ovšem pro pomoc Polska neudělali nic. Díky tomu 17. září vstoupila také Rudá armáda, pod záminkou obrany práv běloruských a ukrajinských menšin, na polské území a začala zabírat dohodnuté oblasti. Po rychlé porážce Polska uzavřelo Německo se SSSR 28. září 1939 „Smlouvu o hranicích a přátelství“. **(A. BULLOCK)**

V době, kdy Rudá armáda začala okupovat Polsko, došlo také k řešení otázky baltských republik. Smlouvy o vzájemné pomoci, nabídnuté Sovětským svazem, přijalo Estonsko, Lotyšsko a Litva. Spolu s tím si Stalin zajistil na jejich území pobyt vojenských útvarů, včetně vojsk NKVD. V červenci roku 1940 byly Litva, Lotyšsko a Estonsko připojeny k SSSR.

V posledních měsících roku 1939 zaútočil Stalin na Finsko, které odmítlo pakt o vzájemné pomoci i další návrhy, např. na územní výměny. Finská armáda však útok odrazila a ještě způsobila těžké ztráty sovětské armádě. Za agresí proti Finsku byl poté Sovětský svaz vyloučen ze Společnosti národů. Dalšímu náporu, který Rudá armáda podnikla z kraje roku 1940, Finsko nakonec podlehl, a v dubnu téhož roku bylo nuceno uzavřít se SSSR mírovou smlouvu a odstoupit část svého území. K tomu v červnu roku 1940 vydalo sovětskému svazu ještě Rumunsko oblasti Bessarábie a severní Bukoviny. Rozšíření Sovětského svazu o značné rozlohy východní Evropy, bylo dalším krokem k Stalinově cíli: stát se přední světovou velmocí. **(V. VEBER)**

Mezitím sklízel Hitler po celý rok 1940 jeden úspěch za druhým. Dánsko, Norsko, Holandsko, Belgie, Lucembursko a nakonec i Francie se rychle zhroutily, jediná Anglie se stále bránila. A právě v té době, se Hitler definitivně rozhodl také napadnout SSSR. Plán útoku na Sovětský svaz, „plán Barbarossa“, podepsal v prosinci 1940. Vše bylo rozhodnuto půl roku před vyhlášením války. Celou tu dobu Churchill i agenti výzvědné služby upozorňovali Stalina, že se Hitler rozhodl přepadnout Sovětský svaz. Už v březnu 1941 mu výzvědná služba dodala prakticky celý plán operace Barbarossa. Sovětskému špionovi Sorgemu se dokonce podařilo v květnu ohlásit přesné datum německého útoku, ale Stalin neuvěřil nikomu.

Když Hitler začátkem roku 1941 zahájil válku na Balkáně, Stalin se nadobro uklidnil. Protože byl v květnu na Balkáně, nemohl by Hitler na SSSR zaútočit dřív než koncem června a to by se pak nestihl připravit na ruskou zimu. **(E. RADZINSKIJ)** Nevěřil ani konkrétním zprávám, které jasně hovořili o přesunech velkého množství hitlerovských vojsk k hranicím Sovětského svazu. Veškeré informace o hrozbě německého útoku považoval za provokaci. **(W. KERR)**

Ještě v prvních hodinách války se snažil zapůsobit na Hitlera tím, že vydal příkaz, aby se první vojenské akce považovaly za lokální provokace, ale přes všechno snažení musel vzít válku na vědomí jako holý fakt. **(V. VEBER)**

Stalin věděl, že k útoku mezi nimi jednou dojde. Proto ihned po uzavření paktu o neútočení začal horečně zrychlovat tempo zbrojení, a posílal úderné jednotky armády na zabraná evropská území. Plánoval, že až v této válce zvítězí, stane se osvoboditelem Evropy a jejím pánem. Zpočátku to bude Svaz sovětských socialistických republik Evropy a pak bude všude už jen sovětský lid. V roce 1941 však Stalin nebyl ještě na útok připraven. Ani jeden z nich nebyl dokonale připraven, ale Hitler se rozhodl riskovat a provést tah jako první. Využil toho, že Stalin nevěřil v německé napadení, a spoléhal také na moment překvapení a nenávisť lidu k bolševismu. Věřil, že to všechno mu může přinést bleskové vítězství.

6.2 Vrchní velitel

V noci na 22. červen napadl Hitler podle plánu Sovětský svaz. Mezi členy politbyra, kteří jako Stalin stále doufali, že se jedná o provokaci, zavládl zmatek. Stalin však s klidem prohlásil, že: „nepřítel bude bit na celé frontě“ a začal okamžitě jednat s veliteli Žukovem a Timošenkem o následném postupu. Podle jejich usnesení měla vojska všemi silami a prostředky zastavit nepřítele, v oblastech, kde narušil hranici. V první den války všichni věřili, že to bude jen krátkodobá záležitost. **(E. RADZINSKIJ)** Společně s Molotovem pak sepsali projev k sovětskému lidu, který Molotov druhý den přečetl v rozhlase. Stalin nechtěl mluvit první, dokud si neudělá obraz o celé situaci. Podle prvních zpráv, které mu podal Timošenko, úder překonal všechna jejich očekávání. V prvních hodinách války zasadilo nepřátelské letectvo drtivé údery letišť a armádním jednotkám. Největší ztráty utrpěl Západní front pod vedením Pavlova. Rozčilený Stalin nařídil, že viníci musí být potrestáni a hned nařídil Berijovi, aby se o to postaral. Dále Stalin nařídil evakuaci obyvatelstva a

podniků na východ, s tím, že se nic nesmí dostat do rukou nepřítele (tzn., že armáda za sebou měla vše zničit). (**W. KERR**)

Hned druhý den, 23. června, nechal Stalin vybudovat hlavní stan vrchního velení, označován ruským slovem „Stavka“. Vedl ho Timošenko jako komisař pro obranu a Stalin byl zpočátku veden pouze jako člen této instituce. Až 19. července byl sám jmenován komisařem pro obranu a 8. srpna se stal vrchním velitelem Stavky, která sloužila jako generální štáb. K tomu byl ještě předsedou Státního výboru strany, takže se sebemenší maličkost neobešla bez jeho rozhodnutí.

3. července Stalin konečně vystoupil v rozhlase s dlouho očekávaným projevem. Nejdříve ruskému lidu sdělil, že Litva, Lotyšsko, západní Bělorusko a velká část západní Ukrajiny, byly ztraceny. Poté vyzval sovětský lid, aby bránil svou matku vlast, aby na ústupu ničil vše a vedl neúnavný zápas s nepřítelem. (**A. BULLOCK**) Největší část projevu však věnoval boji proti zbabělcům, panikářům, dezertérům a jejich pomahačům, kteří musí být stíháni a okamžitě stavěni před vojenský soud. Za dezertéry byli považováni i zajatci a vojáci, kteří se dali na ústup. Jejich stíhání měl na starost Berija a NKVD. Hned v prvních týdnech byly zřízeny tzv. Berijovy tábory, kde se vyšetřovaly údajné prohřešky příslušníků armády. (**V. VEBER**)

Na začátku října 1941 zahájil Hitler tažení na Moskvu. Jeho vojska úspěšně překonávala ruskou obranu, a tak už v polovině října stály německé jednotky pár desítek kilometrů před Moskvou. Hitler si byl v té době jist, že vítězství je jeho.

15. října se Stalin rozhodl evakuovat sovětskou vládu do Kujbyševa (tisíc km na východ). Úřady a továrny byly zrušeny, železniční stanice byly v obležení, silnice byly přečpané běženci, v opuštěných bytech a obchodech rabovali zloději, všude vládla panika. I Stalin měl v nejbližší době opustit město, ale nakonec se rozhodl zůstat, aby velel elitním jednotkám, které byly určeny k obraně Moskvy až do konce. Stalin byl rozhodnutý Moskvu za žádnou cenu nevydat.

Od poloviny října se začala situace vyvíjet pro Rusy k lepšímu. Díky zimě, která toho roku vypukla předčasně, začal německý útok selhávat. (**A. BULLOCK**) Přesně jak Stalin předpokládal, Němci nebyli na krutou ruskou zimu připraveni. Neměli teplé oblečení, vlivem mrazu jim selhávala technika a byli vyčerpaní bojem. (**E. RADZINSKIJ**) Na konci října se německé síly musely zastavit, aby došlo k jejich doplnění a přeskupení, a 15. listopadu začala závěrečná bitva o Moskvu.

Německá ofenziva však neprobíhala nijak úspěšně. Žukovovy sovětské jednotky se tvrdě bránily a ofenziva ztrácela sílu. Několik německých jednotek se dostalo na předměstí Moskvy, sotva dvacet kilometrů od Kremlu, ale do 5. prosince byl útok zastaven. A právě v tu chvíli začala nečekaně sovětská protiofenziva, do které byly nasazeny nové, čerstvé jednotky. Němci byli přesvědčeni, že ruská obrana je na pokraji zhroutilí a že již vyčerpala všechny své zálohy. Nevěděli, že Stalin mezitím shromáždil na východ od Moskvy jednotky o síle 700 000 mužů. Stalin touto strategií zasadil Hitlerovi těžký úder. **(A. BULLOCK)**

Dalším velkým mezníkem učinil Stalin bitvu u Stalingradu. Stalingrad byl důležitým spojem mezi centrálním Ruskem a Kavkazem, který byl zdrojem nafty a obilí. Tato bitva, která vypukla v srpnu 1942, rozhodovala o celém osudu války. Stalin se opět, i přes velké ztráty na životech a zničení města, rozhodl Stalingrad nevydat. V prosinci 1942 měl už promyšlený plán protiofenzivy, kterou podnikne obrovské množství armád, tanků a letadel. Ze severu a z jihu sevřel 6. německou armádu a o vánočních svátcích ji nechal pomalu umírat hladem a mrazem. 2. února 1943 byla německá armáda nadobro zlikvidována. Stalingradská bitva se stala přelomem ve válce, neboť se po ní boje začaly přesouvat na západ. **(E. RADZINSKI)**

6.3 Druhá fronta

Od moskevské a stalingradské bitvy, byla válečná iniciativa jednoznačně na straně sovětské armády. Němci v podstatě neměli rezervy a jejich podíl v množství vojska i zbraní nepřetržitě klesal. Vojenské úspěchy Rudé armády byly jistě podmíněny odhodláním vojáků, podloženém vírou v lepší časy a také strachem, dále postupujícím vzestupem výroby těžce evakuovaného průmyslu a především pak spojeneckými dodávkami zbraní, potravin a jiných materiálů.

Stalinovými spojenci se po Hitlerově vpádu do Ruska stali Churchill, a po Japonském útoku na Pearl Harbor v prosinci 1941, se připojil ještě Roosevelt. Od vytvoření spojenecké koalice, bylo hlavním Stalinovým cílem urychlené otevření druhé fronty na západě Evropy a uznání hranice Sovětského svazu z roku 1941. **(V. VEBER)** Otevřít druhou frontu však Churchill odmítal až do roku 1943 s tím, že na ní Spojenci nejsou ještě připraveni. Stalin tedy musel, alespoň za jejich materiálové a technické podpory, do té doby bojovat sám. Na druhou stranu, díky tomu získala

jeho armáda obrovskou sílu - německá vojska, jež byla nejmocnější v Evropě, ji vycvičila (na konci roku 1943, měl Stalin k dispozici největší válečnou mašinerii na světě). Sám Stalin se během té doby vypracoval ze státníka na moderního vojevůdce. Ovšem za chyby, kterých se přitom dopouštěl, doplatily miliony nevinných lidí.¹⁷ **(E. RADZINSKIJ)**

S vojenskými úspěchy nepřetržitě rostlo postavení Sovětského svazu v koalici spojenců, ale i ve světové veřejnosti, která stále s větším obdivem sledovala vývoj válečných bojů. Tím samozřejmě rostly i Stalinovy možnosti v jednáních se Spojenci. K první velké konferenci, na které se sešli Stalin, Churchill i Roosevelt, došlo na konci listopadu 1943. Hlavním tématem jednání bylo otevření druhé fronty v západní Evropě, a dále teritoriální nároky Ruska po vítězství. Ty zajímaly, z hlediska pozic Velké Británie po světové válce, zejména Churchilla. Roosevelt sledoval především myšlenku rychlé a totální porážky Německa a jeho spojenců, zvláště Japonska. **(V. VEBER)**

V červnu roku 1944 došlo k vylodění v Normandii, čímž došlo konečně k otevření druhé fronty. Mezitím Stalinovy armády překročily státní hranici a začaly rychle postupovat na západ. Toho se Churchill zalekl, a tak 9. října spolu s Edenem přijel do Moskvy, aby se Stalinem vyjednal dělbou Evropy. Oba státníci uzavřeli dohodu o převažujícím vlivu Ruska (90%) v Rumunsku a Anglie v Řecku, v Jugoslávii oba po 50 %, Itálii Stalin nechal Churchillovi, Bulharsko a Maďarsko nakonec 80% ve prospěch Ruska. Procenta však nebyla pro Stalina žádnou překážkou.

K dalšímu setkání představitelů spojenecké koalice došlo v únoru roku 1945 v Jaltě na Krymu. Na této konferenci bylo přijato usnesení o budoucí mírové Evropě, o založení OSN, a o demilitarizaci Německa. Pokračovalo zde také dělení Evropy¹⁸, do kterého se podařilo Stalinovi tentokrát zahrnout i Polsko. **(E. RADZINSKIJ)** Po delším vyjednávání se Spojenci dohodli na Curzonově linii (východní hranice nového polského státu z roku 1919) jako budoucí sovětsko – polské hranici. Polsko

¹⁷ Podle výpočtů, které jsou pouze přibližné a jsou stále předmětem sporů, byly ztráty sovětských lidí za II. světové války v rozmezí 26 – 30 milionů lidí. **(V. VEBER)** Bullcok odhaduje ztráty na 21, 3 milionů lidí, z toho 7,7 milionů tvoří civilní obyvatelstvo. **(A. BULLOCK)** V roce 1994 se na mezinárodní konferenci v Ruské akademii věd shodla většina expertů na ztrátě 8,7 milionů armádních příslušníků a 18 milionů civilního obyvatelstva, tj. dohromady 26 milionů mrtvých. **(E. RADZINSKIJ)** Dějiny Ruska uvádějí celkový počet ztrát 27 – 28 milionů lidí. **(DĚJINY RUSKA)**

¹⁸ Prakticky pro celou východní a střední Evropu je Jalta symbolem jejího pozdějšího stalinského ztrocení, ale také zrady, které se na ní anglosaské mocnosti dopustily. **(V. VEBER)**

pak mělo být odškodněno připojením části německého území. K tomu si Stalin ještě prosadil nezamrzající přístavy Královec a Memel na Baltském moři. Tak dosáhl obratně dalšího zvětšení Sovětského svazu. **(A. BULLOCK)** V neposlední řadě se na jaltské konferenci projednával problém s Japonskem. Stalin opakoval svůj slib daný Rooseveltovi, že do tří měsíců po skončení války v Evropě napadne Japonsko. Za to chtěl samozřejmě jisté územní ústupky, jimiž by byl Sovětský svaz odškodněn – Dairen, jižní Sachalin, Port Arthur, Kurilské ostrovy aj. Vše mu bylo přislíbeno, neboť bylo jeho kooperace ve válce s Japonskem potřeba.

Stalin svého slova skutečně dostál. Přesně 8. srpna, tři měsíce po skončení války v Evropě, vyhlásil Sovětský svaz válku Japonsku. Den nato, kdy druhá atomová bomba dopadla na Nagasaki, byly zahájeny úspěšné válečné operace - už za pět dní, 14. srpna 1945 Japonsko kapitulovalo. Stalinovo umění taktiky, mu za účast v japonské válce přineslo nejen územní zisky, ale umožnilo mu v poválečné době (pro svou „osvobozenickou“ roli) uplatňovat svůj vliv i v Mandžursku, Číně a severní Koreji. **(V. VEBER)** Porážka Japonska, které se však už Roosevelt nedočkal (12. dubna 1945 zemřel), a okupace Mandžurska, Stalinovi umožnily otevřeně podporovat Mao Ce-tunga v Číně. S jeho pomocí se Mao zmocnil severní a střední Číny, a tak se mnohamilionová Čína mohla roku 1949 připojit k Velkému snu. Zanedlouho nato vznikla za pomoci čínských vojsk i komunistická Severní Korea. **(E. RADZINSKI)**

V květnu roku 1945 skončilo kapitulací Německa 1418 dnů války. Země byla v troskách, stála opět na okraji bídy a hrozby zaostalosti, muselo se začít znova. V první řadě se Stalin musel vypořádat s lidem, který si za války odvykl pracovat. Ve městech se rozmohli zloději, bezdomovci a žebráci - mezi nimi spousta válečných invalidů. Na Stalinův rozkaz, měl být každý, kdo krade bez milosti zastřelen. Žebráky pak nechal svážet do koncentračních táborů. Vyřešil i problém se sovětskými zajatci osvobozenými z německých koncentračních táborů – nechal je rovnou převézt do táborů sovětských. Stejný osud čekal i civilisty, kteří byli hitlerovci zavražděni násilím z SSSR do Německa. Aby se nemohli tito „vlastizrádci načichlí nebezpečnými západními idejemi“ vyhnout návratu do SSSR a potrestání, na to myslel Stalin už na Jaltské konferenci, kde se Spojenci podepsal dohodu, podle níž měli být všichni sovětské občané zajatí za války vráceni do SSSR. **(W. KERR)**

V červenci roku 1945 se Stalin vydal na poslední z vrcholných schůzek se

Spojenci do Postupimy. Na této konferenci už nebyl nikdo z původních členů. Roosevelta, který v dubnu zemřel, nahradil Truman a Churchilla v důsledku voleb nahradil Atlee. V Postupimi i později, v průběhu celého roku 1945, se opět řešilo rozdělení poválečné Evropy. Předmětem konference byla především poválečná správa Německa a otázka hranic Polska. Německo bylo nakonec rozděleno na čtyři okupační pásma, které si Spojenci rozdělili, a část německa (pás od Pomořan až ke Slezsku) byla předána do správy Polska. Uspořádání Evropy se stalo momentem, od něhož se začaly odvíjet roztržky mezi Východem a Západem.

V průběhu konference dostal Truman zprávu o úspěšném pokusném výbuchu první atomové bomby. Když tuto ohromující zprávu o vývoji vysoce účinné zbraně sdělil Stalinovi (čekal, že pak bude ústupnější), byl velice zaskočen jeho lhostejnou reakcí. To, že Stalin neprojevil žádný velký zájem o věc, vedlo Spojence k závěru, že nic neví o anglo - americkém výzkumu. V tom se ovšem mýlili a o pokroku ruského atomového projektu nevěděli až do roku 1949, kdy Sověti podnikli úspěšný pokusný výbuch. **(A. BULLOCK)**

Stalin se dozvěděl o americkém pokroku v roce 1942, od německého fyzika Fuchse, který pracoval v Anglii v tajném týmu na vývoji jaderné zbraně. Od roku 1943 přinášeli jeho špioni z USA široký okruh poznatků nezbytných ke konstrukci zbraně a díky tomu byla už v roce 1949 Amerika dohnána.

Navzdory atomové bombě, dosáhl Stalin při jednáních se Západem skoro všeho, oč na Jaltě usiloval. **(E. RADZINSKIJ)**

Při porovnání jednotlivých autorů, jsem v této kapitole mezi nimi neshledala žádný markantní rozdíl. O hlavních událostech se všichni zmiňují, jen Radzinskij s Bullockem je rozebírají podrobněji. Marcouová se zabývá více rodinnými a osobními záležitostmi, přesto stěžejní informace zmiňuje jako ostatní.

7. Po válce

Konec války znamenal pro celou Evropu a svět pocit úlevy a konec útlaku ze strany fašizmu. Avšak znamenal také etapu nového vývoje a politického uspořádání světa, který se měl v neblížší době rozčlenit na dva vzájemně zneprátelené tábory: Kapitalismus a Socialismus. V kapitole se zaobírám důležitými událostmi od Postupimské dohody až po Stalinovu smrt.

Válka znamenala velký úspěch Stalina jak na mezinárodní, tak na domácí půdě. Ruské vítězství v největší válce, v Rusku známé pod názvem Velká vlastnecká válka, válka národně osvobozenecá, se stalo nejdůležitějším momentem ve vztahu mezi ním a sovětským lidem. Jak Rudá armáda osvobozovala zemi od německých útočníků, všechny emoce ruského patriotismu se soustředily na hrdinnou osobnost Stalina. **(A. BULLOCK)** Ten si během války získal nejen absolutní podporu a důvěru obyvatel, ale i pověst vynikajícího stratéga a vojevůdce. Ke konci války jeho kult osobnosti dosáhl svého vrcholu. Pro sovětský lid se stal hrdinou a spasitelem, a nejen pro ten, pro většinu svobodných národů. **(W. KERR)** Stalinův symbol spojoval všechny, které zasáhl fašismus. Srovnávali ho s nositelem spravedlnosti, který přivede do srdce Evropy svobodu.

Euforie z vítězství však netrvaly dlouho. Krátce po skončení války se Stalin vrátil opět k politice represí, neboť si byl dobře vědom rozsahu katastrofy a zuboženosti země, a byl si vědom také nebezpečí probuzení nacionalismu všeho druhu. Strana musela vzít zemi zase pevně do rukou, aby z ní vyždímala energii potřebnou k obnově. **(L. MARCOU)** Válečné spolenectví přineslo do života sovětských lidí odlišný pohled na tradičního nepřítele – kapitalistický svět. Stalin pochopil, že otevření se světu by znamenalo postupný rozklad systému a proto bylo k záchraně totalitní vlády potřeba vrátit do země strach.

Pro udržení a izolaci svého impéria potřeboval Stalin ráznou roztržku se Západem. Potřeboval pro zemi hrozbu nového nebezpečí, aby tak mohl skoncovat s hraním na demokracii v zemích východní Evropy, a aby mohl přitvrdit doma. V tom mu nechtěně pomohl Churchill projevem ve Fultonu v roce 1946. V něm vyzval Západ, aby „bouchl pěstí do stolu“, protože SSSR už kontroluje nejen celou východní, ale i střední Evropu. Stalin díky tomu mohl konečně oznámit, že Sovětskému svazu hrozí agrese. A tím začala válka vzájemných urážek, neboli „studená válka“. **(W. KERR)** Stalin na to připravoval lid již od konce II. světové války. V projevech na domácí půdě často opakoval, že doba dlouhého míru zdaleka není perspektivou nejbližších dní. Ještě před Churchillovým projevem, např. 9. února 1946, mluvil o permanentní přípravě lidu na válku. **(V.VEBER)**

Díky „studené válce“ měl Stalin volné ruce a od roku 1946 do roku 1948 bezohledně vytvářel mohutný tábor socialismu – Československo, Maďarsko, Rumunsko, Polsko, NDR, Bulharsko a Jugoslávie (ta byla později exkomunikována a

na její místo v roce 1949 přišla Čína). Všude Stalin dosadil komunistické vlády a vedl nad nimi dohled. K tomu nechal založit Kominformu, řídicí páku „tábora socialismu“. Byla to nepřetržitě fungující sovětská poradna pro komunistické strany, odkud Stalin vše vedl. **(E. RADZINSKI)**

Tak se Stalinův socialismus v jedné zemi stal socialismem v jedné zóně, která byla obklopena postupující „železnou oponou“. **(V. VEBER)**

Mezitím Stalin na domácí půdě pracoval na obnově strachu, neúčinnějšího prostředku k obnově disciplíny a ideologické autority režimu. Začal opět s intelingencí, jako za dnů teroru, která si přinesla z fronty „ vlastní názory“. Válka a spojnectví se západem dalo vznik ironickému pohledu na ideologii, a tak už od roku 1946 Stalin opět zahájil ideologickou kampaň. **(E. RADZINSKI)** Zase začal zásobovat všechny lid směrnicemi, pokyny, příkazy – o studiu dějin, o správném psaní v novinách, časopisech atd. **(V. VEBER)**

V srpnu roku 1946 začal útok na umělecký a intelektuální život. Ostré kritice byla byla podrobena všechna umělecká odvětví, od literatury, umění, hudby až po repertoár divadel a kin. Tento útok byl signálem k tomu, aby se celý umělecký svět podřídil, a oddal se tvorbě podle hodnot socialistického realismu. **(A. BULLOCK)** K tomu od roku 1946 začaly čistky v řadách důstojnického sboru a jejich příbuzných, a to z důvodu prosazování vlastní vůle, názorů a růstu jejich slávy. Po Moskvě se opět rozhostil strach, všichni se začli bát, aby nedošlo k událostem jako v roce 1937.

V té době Stalin začal plánovat i likvidaci svých spolupracovníků, neboť byli už příliš staří a moc věděli. Pro splnění Velkého snu bylo potřeba nových, mladých a poslušných kádrů. Výraznými postavami této čistky a odstrašujícími případy pro ostatní, se stali dva nejvýše postavení spolupracovníci Vozněsenskij a Kuzněcov, kteří udělali velkou kariéru za války. Jejich zatčením (za údajné budování protistranické frakce) došlo k vypuknutí tzv. „leningradské aféry“, při které bylo zatčeno na dva tisíce stranických funkcionářů. Další procesy spojené s tímto případem probíhaly až do roku 1952.

Souběžně s leningradskou aférou probíhala také kampaň proti židům, tzv. „krymská aféra“. Už v říjnu 1946 sepsalo ministerstvo státní bezpečnosti zprávu o nacionalistických projevech Židovského antifašistického spolku (ŽAV¹⁹) a o jeho

¹⁹ ŽAV byl založen v roce 1942 k zajišťování mezinárodní podpory, především z USA, pro SSSR. V roce 1944 poslalo vedení ŽAV návrh Stalinovi na založení židovské socialistické republiky na Krymu. **(E. RADZINSKI)**

navázání mezinárodních kontaktů s buržoazními činiteli. Tragédii odstartovala smrt předsedy ŽAV Michoelse roku 1948, která byla nařízená Stalinem a přesto prohlášena za nehodu. Následně byl Michoelson obviněn ze špionáže a prohlášen za agenta západních židovských nacionalistů. Spolu s tím souviselo obvinění všech členů ŽAV s propojením s Americkou sionistickou organizací jejich uvěznění a následné popravy. V roce 1949 zahájil Stalin kampaň proti „beznárodním kosmopolitům“, tak byli označováni ti, kdo tzv. „poklonkovali před Západem“. Odhalení „kosmopolité“ byli samozřejmě především židovského původu. **(E. RADZINSKIJ)**

Poslední Stalinovo veřejné vystoupení, se uskutečnilo na plénu ÚV strany na podzim 1952. Při tomto projevu Stalin, který působil fyzicky velmi slabě, vedl dlouhý a hrůzu budící monolog. Na konci své řeči kritizoval činnost Molotova a Mikojana, z čehož se dalo soudit, že s nimi hodlá skoncovat. V závěru žádal o uvolnění z funkce generálního tajemníka strany, která byla celým vyděšeným ÚV kategoricky odmítnuta. Na základě Stalinových požadavků došlo k reorganizaci strany, avšak na práci orgánů se nic nezměnilo. **(V. VEBER)** Stalin potřeboval jejich zradu (tedy schválení rezignace), aby je mohl zlikvidovat všechny najednou, a mohl sestavit novou stranu. Nikdo se toho však neodvážil. **(E. RADZINSKIJ)** Stalin si po sedmdesátce začal stále více uvědomovat svůj věk a začal mít strach, že nebude fyzicky a mentálně schopen udržovat nadvládu nad svým okolím. Obával se, že lidé jako Molotov a Mikoljan, kteří ho znali blíže, poznají jeho úpadek, a lidé jako Malenkov a Berija, kteří byli o dvacet let mladší, zjistí, že už není takovým člověkem jako dřív a budou za jeho vlády připravovat spiknutí. Potřeboval se jich tedy zbavit. **(A. BULLOCK)** Jeho strach z pronásledování a ze spiknutí se v jeho posledních letech vystupňoval až ke skutečnému stihomamu.

Jedním z posledních započatých likvidačních procesů vedených Stalinem bylo zatčení velké skupiny kremelských lékařů specialistů, kteří byli obviněni na základě křivého obvinění L. Timašukovové ze sionismu a ze špionážní činnosti proti Rusku. Jedním z důvodů takového jednání Stalina mohl být jeho zhoršující se zdravotní stav o kterém neměla být informována veřejnost. **(W. KERR)** Nebo se mohlo jednat osnahu zdiskreditovat všechny židy. Mohlo také jít o pouhý výsledek palácových intrik vedených Chruščovem. Výsledkem tzv. „aféry bílých plášťů“ bylo vypuknutí lidového antisemitismu, který byl dosud potlačován. Kolovaly různé fámy

a podle té nejhorší měli být Židé vystěhováni na Sibiř. Pro tento plán však podle všeho nebyl učiněn žádný krok. **(L. MARCOU/R)**

Naopak Keer uvádí, že deportace židů byla připravena a mělo k ní dojít 5. března. **(W. KERR)**

Antisemitismus byl Stalinem uměle vyvolanou kampaní, která sledovala skrytý cíl - obnovení teroru z let 30. a vyvolání nové války. Stalin sám židy neměl rád, ale antisemitou nebyl. On sám byl obklopen židovskými důvěrníky a i jeho vlastní vnuk měl židovského otce. Stalinovým úmyslem bylo rozpoutat další Velkou válku – válku se Západem. Poslední válku, která měla definitivně rozdrtit kapitalismus. Stalin se rozhodl pomocí Židů uskutečnit Veliký sen. V jeho prospěch hrála role největší a nejsilnější, bojem zocelené armády, nově vykonstruovaná zbraň – vodíková bomba a raketový štít kolem Moskvy. Taktickou výhodu měl také v podobě satelitů Sovětského svazu (středoevropské republiky).

Ovšem k žádným jeho plánům už nedošlo, neboť 5. března 1953 Stalin zemřel. **(E. RADZINSKIJ)**

V noci z 28. února na 1. března popíjel Stalin v Blízké vile až do ranních hodin s Berijou, Bulganinem, Chruščovem a Malenkovem. Celý druhý den čekala ochranka v napětí, až se Stalin ozve a rozdá příkazy. Když se do večera neozval, odvážil se nakonec člen ochranky, přestože měli přísný zákaz vstupu bez vyzvání, k němu kolem jedenácté hodiny vejít s dopisy. Poté co nakoukl do jídelny, našel na podlaze ležet bezvládné tělo Stalina. Stále byl při vědomí, ale mluvit ani hýbat se nemohl. Společně s ostatními členy ochranky ho položili na pohovku a místo lékaře volali Malenkova a Beriju. Beriju sehnali až po dvou hodinách a do té doby se nikdo neodvážil cokoli udělat. Společně s Malenkovem přijeli do vily 2. března kolem třetí hodiny ráno. Prohlédli Stalina, načež Berija konstatoval, že Stalin spí, tak proč dělají rozruch. Přestože vyslechli ochranku, která jim jeho předchozí stav vyličila, nechali ho bez pomoci a odjeli. Až ráno mezi půl devátou a devátou dorazili lékaři, jejichž diagnóza byla jednoznačná – krvácení do mozku. Léčba přišla pozdě, takže se toho už mnoho dělat nedalo. Byly mu nasazeny pijavice, dostal kafrové injekce a kyslíkovou masku. A tak Stalin umíral v atmosféře strachu a předstíraného úsilí, kterou sám vytvořil. Zemřel 5. března ve 21.50 hodin. **(L. MARCOU)**

Po Stalinově smrti se objevila řada spekulací, zda nebyl Stalin otráven, zda mu nebyla píchnuta injekce, která vyvolala mrtvici. Nicméně nejsou k tomu žádné

důkazy. **(E. RADZINSKIJ)**

Jisté je, že Stalinovo zdraví bylo již dlouho špatné. Trpěl vysokým krevním tlakem, anginou pectoris a v roce 1945 byl zasažen dvěma infarkty. Avšak způsob jakým se o něj postarali po mozkové mrtvici, to, že ho nechali vědomě tolik hodin bez pomoci, silně připomíná vraždu neposkytnutím pomoci. Na tom se shodují všichni autoři.

Stalinova smrt zasáhla těžce sovětskou veřejnost. Na jeho pohřeb, který se konal 9. března, se sjížděli lidé ze všech koutů světa. Ve snaze rozloučit se s otcem národa, bylo v davovém šílenství ušlapáno více než čtyřista lidí. **(L. MARCOU)**

V hlavních událostech tohoto období všichni autoři převážně dochází ke stejným závěrům, objevují se pouze menší neshody. Jedna z nich se týká otázky antisemitismu. Marcouová a Radzinskij neuvádějí přímo datum deportace Židů na Sibiř a zprávy o ní uvádějí jako rozšířené fámy, kdežto Keer ve své knize zmiňuje jasně stanovené datum deportace židů a to 5. březen 1953.

S tím souvisí i rozdílnost mezi autory v účelu vyvolání antisemitismu v Rusku. Marcouová přesně nestanovuje účel, ale polemizuje nad třemi možnostmi. Zdiskreditování židů, zatajení zdravotního stavu Stalina či osobní Chruščovova angažovanost a intriky. Radzinskij a Keer jako pravý účel vyvolání antisemitismu uvádí snahu o rozpoutání teroru a vyvolání války se Západem. Všichni tři rozhodně dochází k závěru, že nebyl antisemitou.

V případě smrti Stalina jediný Veber odmítá jako možný způsob úmrtí vraždu a přiklání se ke smrti bez cizího zavinění. Vzhledem ke Stalinově zdravotnímu stavu velmi pravděpodobné příčině smrti. Ostatní autoři se přiklánějí k přirozené smrti, ale ponechávají určitou možnost i cizího zavinění. Avšak opět se jedná o spekulace, které nejsou doložené důkazy. Všichni autoři se ale shodují, že Stalinova smrt silně připomíná vraždu neposkytnutím pomoci.

8. Závěr

Rok 1878-1900

V období dětství a Stalinova mládí se na základě jeho výchovy velmi silně zformovali jeho charakterové vlastnosti a životní hodnoty. U dětství se jevila jako hlavní postava agresivní a hrubý otec, který vštěpoval Josifovi nenávisť k židům a svým nezaslouženým a krutým bitím z něj vytvářel tvrdého a bezcitného člověka.

Jelikož otec představoval pro Josifa autoritu, a on ho pro bití nenáviděl, vypěstoval v něm pocit pomstičtivosti vůči těm, co stáli nad ním. Bití zůstalo pro Stalina tím nejlepším výchovným prostředkem.

Pravým opakem byla milující matka, která chtěla pro svého syna to nejlepší a byla schopna pro něj obětovat vše. Pracovala po nocích a snažila se vydělat na synovo vzdělání, díky kterému se měl stát pravoslavným knězem. Syn se jí stal prostředkem k naplnění vlastní touhy po úspěchu. Josif k ní cítil velkou oddanost a tak touha po vyniknutí a úspěchu, spojená s nadáním, posílila jeho přesvědčení o vyjimečnosti a schopnosti dosáhnout v životě velkých cílů. Stalin, jak se všichni autoři shodují patřil k nejlepším studentům, byl inteligentní, pilný, svědomitý, vždy do hodin připravený, vytrvalý, energický, sečtělý, koncentrovaný, rozhodný a vždy přesvědčený o své pravdě.

Okolo roku 1896 se inspiroval v Marxovi a Katechismu revolucionáře, a aktivně se začíná zajímat o socializmus.

Dle mého názoru je čas dětství a dospívání rozhodující na formování Stalinovi osobnosti, která vykazovala v pozdějších letech prvky hrubosti, bezcitnosti a cílevědomosti. Domnívám se, že jeho příklon k marxově učení a socialismu byl způsoben životními podmínkami v době jeho dospívání.

Rok 1900-1917

Období mezi roky 1900 až 1917 bylo vyplněno Stalinovým aktivním působením v revolučních orgánech a dělnických spolcích. Svoji činností přispíval k šíření myšlenky socialismu a k podněcování revolučních bouří mezi dělnictvem v Rusku, převážně pak v oblasti Kavkazu. Je to také období jeho silného příklonu k leninovým myšlenkám. Stalin byl jeho myšlenkami nadšen a okamžitě je přijal za své. Stal se Leninovým velkým stoupencem a obdivovatelem. Dalo by se říci, že byl Lenin pro Stalina idolem a jeho myšlenky byly pro něj velkou motivací.

Zvláštností této etapy jsou Stalinova zatčení. Od roku 1902 do roku 1912 byl osmkrát zatčen a šestkrát uprchl z vyhnanství. Záhada okolo jeho útěků a vyhnanství je mnoho a proto se nabízí otázka, zda Stalin nebyl tajným agentem carské policie. Informací vedoucích k takovému závěru je mnoho, avšak neexistuje přímý důkaz o jeho účasti na konfidentství. Další otázkou pak může být, zda byl spolupracovníkem policie dobrovolně, nebo pouze plnil příkaz.

Nesporný vliv měla zatčení i na jeho revoluční činnost. Díky častému

působení ve vyhnanství neměl Stalin možnost zasahovat do dění v zemi dlouhodobě a uceleně, tím pádem neměl šanci se podílet na větší revoluční činnosti.

Já sama se přikláním k názoru, že Stalin byl agentem carské policie, ale agentem dvojitým. Myslím si, že Stalinovým úkolem bylo, dle Katechismu, proniknout do všech vrstev společnosti a v nich ovlivňovat lid ke svržení samoděržaví, což jako agent policie měl usnadněné. To by také vysvětlovalo úspěšnost jeho útěků a mírnost opakujících se trestů.

Rok 1917-1929

Na počátku této éry se zdá, že Stalin není bez vedení Lenina, schopným bolševikem a proto následuje Kameněnovu umírněnou politiku.

Po návratu Lenina se přiklání k jeho názorům, i přes to, že s nimi zpočátku nesouhlasil. Takovýmto jednáním se zavděčil Leninovi, který ho později doporučil při volbách do ÚV. Legálně zvolený Stalin se tak dostává mezi stranickou špičku.

Samotného říjnového převratu se Stalin nijak výrazně neúčastnil. Leninem mu byla přisouzena role v redakci Pravdy, kde tiskl letáky a provolání k lidu. V nově zvolené vládě se stal lidovým komisařem národních záležitostí.

Hlavní událostí ovlivňující další vývoj bylo propuknutí protibolševických povstání v celém Rusku a vznik občanské války. Stalin v této době byl již jako lidový komisař nepotřebný, a tak byl vyslán na jih Ruska zajistit potraviny pro Moskvu. Právě v této době došlo také k jeho prvnímu rozkolu s Trockým. Stalin během tohoto období též projevil talent při nastolování pořádku a disciplíny. Po Caricynské události byl Stalin vyslán na východní frontu, kde pomocí tvrdé ruky a poprav nastolil opět pořádek a obnovil bojeschopnost armády. Následovala jeho účast na jižní frontě a nakonec se stal politickým komisařem jihozápadní fronty.

Po skončení války na jaře roku 1922 byl Stalin zvolen do funkce generálního tajemníka strany. Stalin v této funkci s pověřením Lenina rozšířil členskou základnu strany a dosadil si do ní lidi k němu loajální. Díky tomu si postupně vybudoval mocenskou základnu.

Na začátku roku 1924 zemřel Lenin a došlo k vypuknutí mocenských bojů mezi jednotlivými členy strany. Hlavní frakce vedli Stalin, Trockij, tandem Kameněv a Zinověv, a nakonec Bucharin. Prozřetelný Stalin uzavřel tajnou dohodu s Kameněvem a Zinověvem a došlo tak k vytvoření triumvirátu proti Trockému, z jehož strany se cítili ohroženi. Po přijmutí nových členů do strany a vydání knihy *O*

základech leninismu, se Stalin stal hlavním ideovým mluvčím strany a upevnil si tak svoji pozici na úkor Trockého, ale i Zinověva s Kameněvem. Na konci tohoto období se zbavil i posledního rivala Bucharina a nastolil v Rusku proces rychlého hospodářského růstu pomocí pětiletok.

Konec třicátých let považují za nejdůležitější časový úsek v růstu Stalinovy kariéry a to z důvodu zisku velké moci, kterou již v pozdějších letech neměl šanci nikdo výrazně ohrozit. Začíná se zde ve velké míře projevovat jeho záludnost, vypočítavost a využívání všech prostředků ke splnění svých zájmů a cílů.

Rok 1929-1939

V letech 1929 až 1939 dochází k obrovským represím na všech vrstvách obyvatelstva v Sovětském svazu. Jako první pocítili represe v dubnu roku 1929 rolníci v rámci kolektivizace.

Souběžně s likvidací bohatých rolníků ničilo stalinské vedení inteligenci, církve a kulturu. Většina jejích představitelů skončila v pracovních táborech.

V roce 1934 došlo k zavraždění Kirova, čehož Stalin využil ve svůj prospěch a za viníky označil členy staré gardy leninské strany a všechny ostatní, kteří mu byli do budoucna nepohodlní. Vyvolal tak velkou čistku, jenž měla za následek masové zatýkání, odsuzování a popravování povětšinou nevinných lidí. Ve stejné atmosféře se odehrávala i léta následující. K teroru který nastal, se lidé začali ještě navzájem udávat - ať z důvodu strachu, přesvědčení či vlastního prospěchu. Polovina zatčených nebo popravených byla právě obětí udání.

Výsledkem takového snažení byla jak naprosto nová, věrná a poslušná strana, tak i oddaní obyvatelé Sovětského svazu. Zvláštností je, že většina lidí Stalina se zatýkáním nespojovala. Svůj podíl na tom sehrála i NKVD, která se snažila navodit dojem, že Stalin o čistkách neví a je mu to tajeno.

Protože se situace v zemi začala v roce 1938 stávat neúnosnou, nařídil Stalin proces přibrzdit. Z celé situace byla za viníka označena NKVD v čele s Ježovem, který byl následně popraven.

Léta 1929-1939 považují za nejhorší období Stalinovy vlády. Pokud bych měla použít klíčová slova pro tuto etapu, použila bych strach, terror, udavačství a smrt. Myslím si, že ačkoli prostředky, které Stalin v té době k upevnění moci používal byly nehumánní a zavrženíhodné, měly obrovský efekt. Stalin takovýmto jednáním vybudoval poslušný a jemu oddaný národ. Zvláštností je pro mne slepá

oddanost spousty lidí, kteří v té době viděli ve Stalinovi modlu bez jakýchkoli chyb. V otázce vraždy Kirova se příkláním k názoru, že Stalin byl jejím iniciátorem. Jeho strach ze ztráty moci byl tak velký, že neváhal zlikvidovat i členy rodiny. Proč by tedy nenechal ku prospěchu své věci zabít i svého velmi dobrého přítele.

Rok 1939-1945

Vzhledem k vývoji politické situace v Evropě si Stalin již na počátku roku 1939 plně uvědomoval vznik nového válečného konfliktu. Jelikož Sovětský svaz potřeboval ještě jistý čas k reorganizaci armády a jejímu přezbrojení, uzavřel Stalin s Hitlerem pakt o vzájemném neútočení, jehož součástí byla i smlouva o rozdělení území východní Evropy. Stalin viděl v nově vznikajícím konfliktu možnost splnění Velkého snu. Hitlerem nabouraný kapitalistický systém by dle Stalina, měl být velmi vhodným prostředím ke světové revoluci.

I přes zprávy výzvědných služeb v červnu roku 1942 Stalin nechtěl věřit v plánovaný útok německých vojsk. Při jeho uskutečnění, dne 22. června byl stejně jako ostatní členové, úplně zaskočen. Ne že by nepočítal s útokem Německa na Sovětský svaz, on jej dokonce předpokládal, ale byl překvapen právě měsícem útoku. Stalin sám jej očekával, alespoň o půl roku později.

Díky nepřipravenosti sovětů na válku a náhlému útoku, postupovala německá vojska velmi rychle k Moskvě.

Stalinovo velení v tomto období se opět opírá o atmosféru strachu. Každý kdo dezertuje, bude ustupovat, či padne do zajetí bude zastřelen.

V říjnu roku 1942 byla německá vojska již na předměstích Moskvy, Stalin zde zůstal a plánoval její obranu. Díky brzkému příchodu zimy a nepřipravenosti Němců na kruté mrazy, byl jejich postup odražen a tak došlo k zastavení Hitlerovy bleskové války.

Dá se říci, že od této doby dochází k vytlačování německých armád z území Sovětského svazu. Od konce roku 1943 disponoval Stalin největší válečnou mašinerií na světě. Sám Stalin se během bojů vypracoval ze státníka na moderního vojevůdce, ovšem za cenu obrovských ztrát. V jeho válečné strategii nehrál lidský život velkou roli.

Po otevření druhé fronty v roce 1944 byla už porážka Německa jasná a tak došlo k jednání o poválečném členění Evropy. Stalin byl v období Jaltské konference nejsilnějším z vyjednavatelů a tím pádem pro Sovětský svaz získal řadu

výhod na úkor ostatních zemí.

V květnu 1945 Německo kapitulovalo a II. Světová válka skončila.

Dle mého názoru, Stalin už od roku 1938 (poté co vyřešil vnitrostranické záležitosti) jasně počítal s nevyhnutelným konfliktem v Evropě a již před jeho začátkem plánoval jeho využití ve svůj prospěch. Cílem se pro něj mělo stát rozšíření socialismu do celé Evropy, což se mu v pozdějších letech i částečně podařilo.

Rok 1945-1953

Poválečná euforie z vítězství netrvala dlouho a Stalin, který si uvědomoval, že otevření se světu by znamenalo pro Rusko postupný rozklad, se opět vrátil k politice represí. V roce 1946 začal díky vzájemnému obviňování, podezíravosti a nedostatku vzájemného porozumění eskalovat spor mezi Sovětským svazem a kapitalistickým západem, a došlo ke vzniku tzv. „Studené války.“ Mezi lety 1946-1948 Stalin postupně dosadil komunistické vlády do zemí střední Evropy a došlo tak k rozdělení území na východní a západní blok.

Samotný Stalin v tomto období prováděl represe v uměleckém a intelektuálním životě. Docházelo k čistkám v armádě, a v plánu byla i velká likvidace jeho spolupracovníků. Jednak z důvodu jejich stáří (bylo potřeba nových a poslušných kádrů) nebo růstu jejich moci. Stalin si začal uvědomovat svůj věk a z obavy, že nebude schopný fyzicky a mentálně udržovat nadvládu nad svým okolím plánoval jejich likvidaci. Jeho strach z pronásledování a spiknutí se vystupňoval až ke skutečnému stihomamu.

Většinu svých činů v této době Stalin zaměřoval na splnění Velkého snu a přípravě lidu na válku. Jednou ze záminek pro konflikt mělo být vyvolání antisemitizmu a následná deportace Židů na Sibiř.

Tento cíl se mu však už naplnit nepodařil, neboť 5. března 1953 i přes pomoc lékařů zemřel na mozkovou příhodu.

Stalina, přestože Židy neměl rád, za antisemitu nepovažují. Podle mne hodlal pouze využít antisemitizmu jako prostředku k rozpoutání teroru a konfliktu se Západem. Domnívám se, že pokud by nedošlo k jeho úmrtí, začal by Stalin naplňovat Velký sen a propukla by III. světová válka. U otázky nad jeho úmrtím se přikláním k verzi, že se jednalo o přirozenou smrt bez cizího zavinění.

V celé práci se snažím o politicko-sociální rozbor J.V. Stalina, osoby, která měla obrovský vliv na utváření dějin 20. století. V práci poukazuji na rozdílnosti v jeho životních etapách a snažím se o vnesení vlastního pohledu na věc. Bakalářská práce pak podává stručný a ucelený přehled Stalinova života, a nabízí čtenáři informace sloužící k základnímu pochopení doby a činů J. V. Stalina .

9. Literatura

BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*. 1. vyd. Plzeň: Mustang, 1995. 1029 s. ISBN80-85831-51-1

KERR, Walter. *"Obyčejný" Stalin*. 1. vyd. Praha: BVD, 2006. 210 s. ISBN 80-903754-1-3

MARCOU, Lilly. *Stalin: soukromý život*. 1. vyd. Praha: Levné knihy, 2009. 237 s. ISBN 978-80-7309-630-4

RADZINSKIJ, Edvard. *Stalin: zevrubný životopis založený na nových dokumentech z ruských tajných archivů*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1998. 525 s. ISBN 80-204-0702-2

ŠVANKMAJER, Milan... [et al.]. *Dějiny Ruska*. 5. rozšířené vyd. Praha: Lidové noviny, 2008. 594 s. ISBN 978-80-7106-613-2

TUCKER, Robert C. *Stalin jako revolucionář : 1879-1929 : studie dějin a osobnosti*. 1. vyd. Praha: BB art, 2003. 462 s. ISBN 80-7341-170-9

VEBER, Václav. *Stalin: stručný životopis*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 202 s. ISBN 80-7184-137-4